

صوبہ غزنہ

جلد : ۶

نمبر - آگستوس ۱۹۲۷

شعبی جلد

دار الفنون

ادبیات فارسی و ادبیات

فلسفہ ، اجتماعیات ، تاریخ ، جغرافیا ، ادبیات

ایک آبدہ بر نشر اولنور

مندرجات

عقل منطقی ، وجدان منطقی		ذیل نعمت
فلسفہ اصطلاحی		»
ابتدائی ذہنیت		»
روصونک فلسفہ سی		اسماعیل صفی
سقراط		محمد عزت
آمریکادہ اجتماعیات تدریساتی		»
تورک فیلسوفی فارابی		از میرلی اسماعیل صفی

استانبول - دولت مطبعہ سی

۱۹۲۷

ایکی تورک فیلسوفی

۳

۴ - فارابی مدرسی

شرق عالمندہ فلسفہ یی بر مسلك مخصوص حالندہ انكشاف ایتدیرهن تورک فیلسوفی ابونصر قارابی نك آثار فلسفیه سی ، مسلك فلسفینك عمومی وخصوصی خطلرینی تثبیت خصوصندہ بر طاقم اساسلری جامع در. بز، بواساسلره باقہرق مسلكنی تحلیلہ ، فلسفہ سنی تشریحہ چالیشہ جغز .

۱ - مسلكی -

فیلسوفنك مسلكی اسلام عالمندہ اصل فلاسفہ دینیلهن قسمك مسلكی ایدی . اسلام عالمندہ اصل فلاسفہ دن باشقہ متصوفہ و متکلمین ده فلسفہ یی تدقیق و تتبع ایتمشلر ایدی. بونلرك ایچلرندہ فیلسوفلر وار ایدی. فقط بونلر اصل فلاسفہ دکیل ایدی. متکلمینك فلاسفہ سی ، منصوفہ نك فلاسفہ سی ایدی ، یالیکز قواعد فلسفیه یه مربوط دکل ایدی. یا قواعد کلامیه ایله ویا ضوابط صوفیه ایله مقید ایدی. نته کیم فخرالدین رازی، سیف الدین آمدی کبی اجله متکلمین ، محی الدین عربی ، ابن سبعین کبی اجله متصوفہ فلاسفہ دن صاییله ییلرلر ایدی . فارابی بو جنس دن فیلسوف دکیل ایدی ، الکندی کبی اصل فیلسوف ایدی . اصل فیلسوف مسلكی مسلمان نوافلاطونیہ سی مسلكی دیمك ایدی. دیگر بر تعیر ایله درلو درلو نظریه لر دن سه چیلمش بر فلسفہ مسلكی ایدی . بو فلسفہ مسلكی کنندیسندن اول عرب فیلسوفی الکندی ایله باشلامش، تلیدنی ابوالطیب السرخسی ایله سیرینه دوام ایتمش ، عجم فیلسوفی ابوبکر رازی ایله سیرندہ بر توقف حاصل اولمش، فیلسوفنر ایله یکیدن احیا ایدلمش ایدی . بو مسلكك مکمل بر انطباعی ابن سینانك اثرلرندہ کوریلور ایدی؛ حکیم مشارالیهده فلسفہ بر شکل متکامل آلمش ایدی [۱] .

فارابی، عرب فیلسوفی الکنندی ایله تورک فیلسوفی ابن سینا دن زره لرده آیریلیورایدی. ایشته بونقطه لری تعیین وتصریح ایتمک برار مشکل ایدی. فی الواقع اثرلری تمامیه المزه کچمش اولسیدی بونقطه لری ده ایضاح قولای اوله بیلیردی. بزم بیلدکریمز آنجاق اثرلرینک بر قسمی ایدی.

فارابی نك اسلوبی برار مغلق ایدی. المزه کچن اثرلری مختصر وتعلیقات شکلنده ایدی. نوبت نوبت ارسطونک، افلاطونک وفلوپینک تأثیرلری کورولن بوقادار واسع بر اثرده برتضاد کورمه مک دوغرو تلقی اولونابیلر میدی؛ مختلف فلسفه نظریه لری نی تلفیق ایتمک، اوکا برده اسلام عقیده سنی ده علاوه ایتمک البته کنندیسی وادی تناقضه آتابیلر ایدی.

فارابی اولجه بیان اولوندیغی اوزره کنندیسی منطق ویرمش، ریاضیات وتصورات متصوفانه یی مجرد بر صورتده تمثیل ایتمش ایدی. ابن سینا ده ایسه تصوف برنوع تمة فلسفه ایدی، فلسفه نك دیگر قسملرندن تمامیه آیرلمش ایدی. ابن سینا تصوفدن، آفاق برمنوال اوزره تتبع ایده جکی فلسفه نك بر فصل مخصوصی اولمق اوزره بحث ایدر ایدی. فارابی نك همان هر بحثنده تصوف نشانه سی کورولور ایدی، تعبرات صوفیه آزار آزار هر اثرینه نفوذ ایتمش ایدی. نظرنده تصوف بر نظریه دکل، تمامیه انفسی بر حال ایدی. فارابی نك روحنده بویله بر تمایل مسلیکنده اغلاقه بادی اولمش ایدی. ابن سینا نك اثرلری داها منتظم وقلاسیک ایدی. مسلکی داها واضح ومتودیک ایدی.

الکنندی نك آثار فلسفیه سی طوفان حادثات ایله ضیاعه اوغرامقله حقنده صاغلام بر فکر ایدنمک قابل اوله مایورایدی. یالکز الکنندی نك ارسطو معقبی اولدیغی، هیچ بر اسلام فیلسوفنک الکنندی قدار ارسطو اثرینی صیقی صیقی به تعقیب ایتدیکی حکایه اولونیور ایدی. الکنندی تصنیف خصوصنده صناعت تحلیلی اهل ایدوب صناعت ترکیبی استهداف ایتمش ایدی [۱]. اثرلرنده تصوف نشانه سی کورولمه یور ایدی.

فارابی «الجمع بین رأی الحکمین» اثرنده ایضاح ایتدیکی وجهله ارسطو ایله افلاطونی اصول فلسفیه ده بر، یالکز بعضی فروعاتنده آیری کورور بر مسلک تعقیب ایتمش ایدی [۲]. الکنندی ایله فارابی وابن سینا نك تمثیل ایتدکری مشائی مسلکی عمومیتله قوه عقلیه نك فعالیتنه، عقل محضه دکل، بلکه تجربه یی تعقیب ایدن عقله اعتماد مسلکی ایدی.

[۱] ابن القفطی

[۲] فاکولته مجموعه سی بشنجی جلد صحیفه ۲۴۴

مشائیه مسلکینک باشنده برهان منطقی وارددر . برهان منطقی حقایق اثبات خصوصنده عمومیتله فلسفهده قبول اولونان بر طریق ایدی . برهان منطقیدن صوکر ا قناع فلسفی طریق کلیر ایدی . ا قناع فلسفی طریق جدلیات ساحه سنده حقایق اثبات دکیل ، خصمی الزام بابنده حاکم اولان بر طریق ایدی . اسلام فلسفه سینه مخصوص اولق اوزره برده تخییل فلسفی طریق وارا ایدی . بوده انبیایه مخصوص بر طریق صایلمش ایدی . نصوص انبیا ایله اقوال اقوال حکما آراسنی بولق خصوصنده بویله بر طریق احداث ایتمشلر ایدی . نظرلرنده نصوص شرعیه حقایق فلسفیه به بر رمز ایدی . یوقسا بر حقیقتی مشعر دکل ایدی .

فارابی فلسفه ایله نص آراسنده براویغونلق کوریور ، نبوت ایله حکمتی جمع ایتک ایسته یور ایدی . بویله جه هم فکری ، هم حس دینی تطمین ایده جک ، محیطنه او یغون ، اسلام عالمنه یابانجی کلیه جک بر فلسفه نشر ایده جک ایدی . بو فکرندن ناشی فلسفه ده کوردیکی عقل فعال ایله نبوت بابنده کوردیکی جبریل امینی برلشدیردی . فلسفه ده کوردیکی قوه مدرکه ، خیالیه و ارادیه نک کمالی ایله نبوتی ، عقل فعالدن نفوس انبیایه افاضه اولونان معنا ایله کلام اللهی ، عقول و نفوس مجرد ایله ، نفوس انبیاده حادث اولان صور نورانیه ایله ملائکه یی ایضاح ایتدی . بوبابده صابئه مذهبندن [۱] اسکندریه فیلسوفی فلو طینندن متأثر اوله رق بویولده ایضاحه قیام ایتمشدی . ذاتاً ارسطونک روحیاتنده انسان ایله الله آراسنده کوردیکی بوشلخی فلو طین و صابئه مذهبلی سایه سنده عقول عشره نظریه سی ایله املا واکمال ایتمشدی .

شوراسی خاطرلردن چیقما سون که فیلسوفز هر نه قادار فلسفه ایله نص آراسنده بر او یغونلق کوریور ایه ده بوبابده لایق وجهله همتنی صرف ایتمه یور ایدی ، نقول یونانیه ایله عقائد اسلامیه آراسنده متین وعقله موافق براویغونلخی تتبع ایده جکی یرده ساده جه تمامیه متشت اولان آراء فلسفیه آراسنده کی بوشلخی دولدرمق جهتنه عطف اهمیت ایتمشه بکزه یور ایدی . باقینده بیان ایده جکمز وجهله بوبابده صرف همت ایدن اخوان صفا ایدی .

ب - منطقی

۱ - تصنیف علوم - ارسطونک تصنیف علومنی اسلام عالم عرفانه ادخال ایله یین

الکندی ایدی اسلام، فلاسفه سی تمامیه بو تصنیفی قبول ایتیش ایدی، نظرلرنده علمک موضوعی اعیان موجودات ایدی، اعیان موجوداتک وارلقلرنده قدرت واختیارمنزک تأثیری اولوب اولماسنه کوره اول بول علوم ایکی یه آریلیر ایدی: علوم نظریه، علوم عملیه. علوم نظریه نك موضوعنده قدرت واختیارمنزک تأثیری یوق ایدی، فقط علوم عملیه نك موضوعده قدرت واختیارمنزک تأثیری وار ایدی. هرایکیسنده ده صلاحته مؤدی اولماسی نظراعتباره آلنیر ایدی. ریاضیات، طبیعیات، الہیات ویا مابعدالطبیعه علملری، علوم نظریه یی، اخلاق، تدبیر منزل (احکام عائله) سیاست مدنیہ علملری ده علوم عملیه یی تشکیل ایدر ایدی.

فارابی ارسطو کی اسباب علمی عقله، حسه ونظره آریور ایدی، عقل وحس ایله اولان علم بلاواسطه علم ایدی. فقط نظر واستدلال ایله حاصل اولان علم بالواسطه حاصل اولان علم ایدی. بوبابده امین بول منطق ایدی. فارابی منطقہ رئیس علوم دیمش ایدی. چونکه علومک صحت و فسادنده حاکم اولان منطق ایدی. منفعتی ده هپسندن چوق ایدی. شیخ ابن سینا ایسه منطقہ خادم علوم دیور ایدی. چونکه علوم نظریه یی الہ ایتیمکه خدمت ایدیور ایدی [۹]

۲ - مقولات ویا قاطیقورباس . — زماننده کی منطقجیلرک ذهنلرینک صاپلانمش اوله جقلری بعضی مشکلاتی حل خصوصنده قلمه آلدیغی «المسائل الفلسفیه والاجوبه عنها» رساله سنده مقولات حقنده بوجه آتی رایلر درمیان ایدیور :

س ۱۹ — اجناس عالیہ عشره نك هپسی بربرینه نسبتله مطلق اوله رق بسیط دکیلدر، بلکه مادونلرینه نسبتله بسیطدر، اجناس عشره دن یالکز دوردی بسیط محض در: جوهر، کم، کیف، وضع، فعل و انفعال [۱] جوهر ایله کیف اراسنده ؛ متی، این جوهر ایله کم اراسنده ؛ ملک [۲] ایکی جوهر اراسنده حادث اولور. مضافه کلنجه بوده مقولات عشره دن مأخوذ اولان ایکی مقوله اراسنده، بر مقوله نك ایکی نوعی اراسنده حادث اولور. [۳]

[۹] اجمعالعلوم

[۱] فارابی نك تعبیرینه کوره «یفعل و ینفعل»

[۲] « » « » «له»

[۳] فقره آتیہ ده مقولات عشره واردر.

کریم = جوهر

ادهمک اوغلیدر = اضافت ویا مضاف

س ۱۳ — [۲] اجناس عالیہ ویا مقولات عشرہ بر درجہ دہ بسیط دکیلدر ، مثلاً کم و کیف بذاتہ عرضدر ، مہیتلرینی اثبات خصوصندہ تعبیر آخر ایله متحقق اولمالری ایچین انجاق کندیلرینی حامل اولان جوہردن باشقا بر شینہ محتاج دکیلدر .

حالبو کہ مضاف بویله دکیلدر بو ، یا ایکی جوہر آراسندہ ویا بر جوہر ایله عرض آراسندہ ویا عرض آراسندہ بولونورسہ متحقق اولور .

س ۱۸ — فعل ایله انفعالدن ویا دیگر بر تعبیر ایله « یفعل ایله ینفعل » دن ہربری انجاق دیکری ایله بر بولونور . فعلی تصور ایدہلمدہ انفعالی تصور ایتیمہلم بزم ایچین نہ ممکن ! عجبا بو ایکسی مضاف بابندن اولہ مازمی دیہ ایراد اولونان سؤالہ فیلسوف اعظم خایر دیور ، شویله ایضاح ایدیور : دائماً باشقا بر شی ایله بولونان ہرشی مضاف بابندن دکیلدر .

مثلاً تنفس انجاق آق جیکر ایله ، کوندوز ، انجاق کون دوغماسیلہ ، بالجلہ اعراض انجاق جوہر ایله ، جوہر انجاق عرض ایله [۱] ، سوز انجاق انجاق دیل ایله در . حال بو کہ بونلرک ہیچ بری مضاف بابندن دکیلدر . فقط لزوم بابنہ کیرہر . لزومک بعضیسی عرضی بعضیسی ذاتی اولور . زیدک کیتہ سیلہ عمروک کلمہ سی آراسندہ کی لزوم عرضی ، کون دوغماسیلہ کوندوزک آراسندہ کی لزوم ذاتی در [۲] . بعضی کرہ لزوم تام و ناقص اولہ بیلیر ، تام اولان لزوم ہر بری دیکرینک وارلغیلہ واقع اولان ایکی شی آراسندہ کی لزوم در . لزوم

قیصہ در = کم

صاریشین در = کیف

بو کون = متی

محلہ دہ = ابن

ایاقدہ دوریور ایدی = وضع

الندہ بر قلنج وار ایدی = ملک ، جد ، لہ

قلیجی بوکدی = فعل ، ان یفعل ، یفعل

قلینجی بوکدی = انفعال ، ان ینفعل ، ینفعل

[۲] بارون قارا دووونک نسخہ سندہ (۱۳ سؤال) (۱۵) سؤال کوستہ رملشدر

[۱] اصلندہ بویله اولدینی حالہ بارون قارادووو جوہرک انجاق عرض ایله بولوناجغنی مثالدن

طی ایتیش ویا مطبوع نسخہ دہ سہو ترتیب اولمق اوزرہ دوشمشدر . بو مثالک اہمیتی درکاردر چونکہ فارابی بونککہ جوہرک اعراضسز بولونامایاجغنی اشعار ایدیور .

[۲] بالاخرہ لزوم ذاتیہ سادہ جہ ، لزوم ، لزوم عرضیہ اتفاق دیمککہ اکتفا اولونمشدر .

تام ، بابا ایله اوغل ایکی قات ایله یاریم اراسنده کی لزوم کی . ناقص اولان لزوم یالیکز بر طرفلی اولور بر ایله ایکی کی که ایکی بولوندی می هر حالده بر بولونور ایسه ده بر بولونجه ایکی بولونماز .

بجمله تعلق ایدن بوسؤالی ترجمه خصوصنده دقیق بر نقطه یی کوزدن قاجیر ماملیدر شویله که اصلنده واقع اولان « لیس کل شیء یوجد الامع شیء فهمان باب المضاف » قضیه سنده موجه کلیه رفع اولونیور ، تعبیر مخصوص اوزره بو قضیه رفع ایجاب کلی ایله وارد اولمغله ، موجه کلیه سوری اولان « کل » لفظی « لیس » ایله نفی ایدلمش در ، بویله اولان قضیه لر سالبه جزئییه حکمنده در اویله صانیرم که ترجمه ده بوجهته عطف اهمیت ایتک لازم کلیر ، رفع ایجاب کلی سلب کلی دیمک دکیلدر ، تورکجه مزده بو خصوص پک کوزل افاده اولونابیلیر ، نیته کیم : هر کس متخصص دکیلدر قضیه سی رفع ایجاب کلی ایله ، هیچ بر دشمن دوست دکیلدر قضیه سی سلب کلی ایله افاده اولونمشدر « ارتیق بو قضیه نک ترجمه سی اک بوبوک منطقجی اولان فیلسوفنک ایسته دیکی وجهله آنفاً ترجمه ایتدیکمز کی اولاجق : دائماً باشقا بر شی ایله بولونان هر شی مضاف بایندن دکیلدر .

بارون قارادوونک :

« Quand une chose se trouve toujours avec une autre, il ne s'ensuit pas que ces deux choses soient dépendantes d'une dépendance d'annxion »
افاده سندن ، « بر شی دیگر بر شی ایله دائماً بر لکده بولونور سه بوندن لازم لکز که او ایکی شی یکدیگرینه اضافت صورتیه تابع اولسونلر » دیه یاپیلان بر ترجمه دن « رفع ایجاب کلی » نک افاده ایتدیکی بر معنی کلاشیله بیله جکمی ؟ فی الواقع بو ترجمه اوقضیه شرطیه نک ، بو نتیجه یی ویرمیه جکنی پک اعلا افاده ایدر ، فقط رفع ایجاب کلی ویا سلب جزئی کی قضیه نک سوریله افاده اولونان بر معنی حقنده ساکت و مهمل قالیر حال بو که اصلنده ساکت مهمل دکیلدر ، بلکه مستور و محصور در .

بارون قارادوونو فارابی نک بو جوابنه قارشى نهایتنده بو مطالعه اضافت مفهومی حقنده

دقیق بر تحلیل در ، دیهرک تقدیرانه بر جمله ایراد ایدیور .

س ۲۴ — مساوی ایله غیر مساوی « کم » ک ، شبیه ایله غیر شبیه « کیف » ک
خاصه سی میدر ؟ سؤالنه فارابی شو جوابی ویریور : کولمک ، کیشنه مک ، اوتور مق کی
خاصه آنجاق بر تک شی اولور شو قادار که « رسم » ی Description بر شیئک ذاتی

بیلدیرن شیئه اطلاق ایدر ایسه ک مساوی ایله غیر مساوی تعبیرلری آری آری « کم » ک
خاصه سی ، هپ برلکده رسمی اولور . شبیه ایله غیر شبیه ده آری آری « کیف » ک
خاصه سی ، هپ برلکده رسمی اولور . [۱]

س ۱۷ — متضاد لر — Contraires حقه ده مثلاً بیاض سیاهک یوقلغی میدر ؟
دکیل میدر ؟ دییه بر سؤال صوریور ، فارابی بو سؤاله « خایر بیاض سیاهک یوقلغی دکیلدر .
متضاد اولانلردن بری دیگرینک یوقلغی دیمک دکیلدر . فقط نصل متضاد اولور ایسه
اولسون اوندی دیگر ضد بولوناماز » دییور .

خلاصه ایکی ضد اجتماع ایتمز ، فقط ارتفاع ایده بیلیر جوابنی ویریور . فارابی بوراده
متضادویاضد ایله نقیض — Contradictoire اراسنده کی فرقی ایضاح ایدیور .
بارون قارا دو وو بو نظریه حقه ده « تمامیه دقیق و نافذ بر ملاحظه در » سوزیله یینه
فیلسوفنزی تقدیر ایدیور .

س ۳۷ — فارابی اضداده عاڈ علم بر میدر ؟ بر ایسه هانکی جهتدن صحیح اولور ؟
مسئله سنی مسائل جدلیه دن صاییور مسائل جدلیه اکثریا ممکن مقامنده بولونور ، ممکن مقامنده
بولونان شیلره جهت جهت نظر اولونور ، بویله جهت جهت نظر اولونان شیلرده حکم
مختلف در . کندیسنده کی حکم باشقا ضدنده کی حکم یینه باشقادر . بوبابده مسئله ایکی یه
آریلیر ، ضدی بولونان بر شیئه عاڈ علم ایله ضدینه عاڈ علم براوله ماز نته کیم عادله عاڈ علم
باشقا جائره (ظالمه) عاڈ علم یینه باشقادر بونک کی سیاهه تعلق ایدن علم ، بیاضه تعلق
ایدن علم دیمک دکیلدر . فقط بر ضده ضدینک ضدی اولمق اعتباریله نظر ایدیله جک
اولور ایسه اوو وقت ضده تعلق ایدن علم بر اولور . چونکه اونلر مضاف بایندندر .
مضافلره تعلق ایدن علم بر در .

س ۳۸ — فارابی ایکی متقابل شویله تعریف ایدیور : « بر جهتدن ، بر وقتده ،
بر موضوعده بولونمالری ممکن اولمایان شیدر . » صوکرای ایکی متقابل درت قسمه آریور :
۱ — متضاد لر ، تک ، چیفت کی ، ۳ — عدم و ملکه ، کورلک ایله کوزلیلک کی ، ۴ — ایجاب و سلب
فارابی صراحة بویله دیدیکی حالده غریبدر که بارون قارا دوو و باشقا درلو آکلائیور :
متضادلری متقابللردن آیرمیلیدر ، دیدکن صوکرای متقابللری تعریف ایدیور . بابا ایله اوغلی

[۱] بارون قارا دوو بو سؤالی ایشته بویله تلخیص ایدیور . خاصه ایله تعریف رسم تام ایله ،
عرضیات مجموعی ایله تعریف رسم ناقص ایله تعریف اولور .

مقابللره مثال کتیریور ، متقابللری مضاف اقسامندن قیلیور. تک و چیفتی ، ایجاب و سلبی ، عدم و ملکیه هب متضاد یاییور . چوق یا کلش آ کلایشده بولونویور . بارون قارادووو فارابی نك سوزلرینی پك کوزل ترجمه و تلخیص ایتدیکی حالده غایت مشهور اولان تقابل بحثنده بودرجه ذهول و غفلته بر معنی ویره مدم . عدم و ملکیه و ایجاب و سلب متضادك قسیمی ایکن قسیمی اولویور ، قسیمی قسم باقمق منطقده فاحش برخطادر . تورکجه بر ترجمه تمامیه بو خطایه اشتراك ایدیور . ایشته فارابی نك عبارته سی : والمتقابلان أربع المضافات مثل الاب والابن والمتضادان مثل الزوج والفرد والعدم والملکة مثل العمی والبصر والموجبة والسالبة .

بارون قارا دووونك ترجمه سی ده شویله :

Les opposés font partie des relatifs Les contraires sont telsquel pair et l'impair, l'affirmation et la négation, la possession et le manque

س ۲۹ — « بر مجهولی بیلمک ایچون نه قادار شی لازمدر ؟ » سؤالنه شوجوابی ویریور : مجهولی تعریف خصوصنده اك آز ایکی شیئه احتیاج واردر . ایکی معلوم لازمدر . بو ایکی معلوم مجهول ایچون ضروری و کافی اولویور ، ایکیدن فضله سنه لزوم کورمه یور . چونکه ایکی معلومدن زیاده بولونورسه تتبع واستقصا ایله آ کلاشیلیر . آرتیق اوچونجی معلوم مجهولی تعریف خصوصنده ضروری و کافی ده کیل ، بلکه زائددر . فضله اولان بو شی آتیلیرسه مجهول ضروری و کافی اولان او ایکی معلوم ایله معلوم اولور و یا اوچونجی معلوم فضله اولماز. فقط او ایکی معلومه داخل اولور. بر شی کندیسيله بللی اولمادیغی کی بر تک شیدن ده مجهول بللی اولماز .

بارون قارادووو فارابی نك بو جوابی شکل ریاضی جهتیله شایان ملاحظه کورویور . « بر شی کندیسيله .. الخ » جمله سنه لزوم کورمه یور داها دوغروسی ضمناً معلوم اولانی تصریح احتیاج دویمایور .

س ۱۶ — « انسان واردر » قضیه سنده ذات محمول وارمیدر ؟ یوقمیدر ؟ سؤالنه فیلسوفز شویله جواب ویریور : بوراده قدما ایله متأخرینك اختلافلی واردر . بعضیلری « بوقضیه ده ذات محمول یوقدر » دیدیکی حالده بر قسیمی ذات محمول واردر دیور . بکافالیرسه هر ایکی سوز آیری آیری جهتله ایله صحیح اولور ، قضیه یه طبیعت کوزیله باقان یعنی آفاقی

اوله رق باقان ذات محمول یوقدر . دیر ، چونکه بر شیئک وارلنی کندن باشقه ده کیلدر .
محموله ایسه بر شیئه اثبات و یا نفی ایله بر حکم بولونمق لازمدر . ایپته بو خصوصده
قضیه نك ذات محمولی یوقدر . فقط منطق کوزیله باقان بویله دمنز . چونکه قضیه اجزای
قضیه اولان موضوع و محمولدن مرکبدر صدق و کذب محتملدر . بو جهتدن قضیه نك ذات
محمولی وارددر .

بارون قارادووو بو مسئله یی مراقلی بولویور ، فارابی نك واضح بر صورتده عقل سلیم
ایله ایکی کلمه ده بحث ایتدیکنی علاوه ایدیور . فقط ینه دقیق بر مسئله دن غفلت ایدیور .
ذات محمول دییه جك یرده یالکزجه «محمول» ذکر ایدیور ؛ حال بوکه «تحقیق محصورات»
مبحثنی تتبع ایدن ذات پك اعلی بیلیر که محمول ایله موضوع ذات محمول و موضوع اوله بیله جکی
کی وصف محمول و موضوع ده اولابیلیر . قضیه ده موضوع ایله محمولدن ذات قصد اوانه مادیغی
کی وصف ده قصد اولونا ماز . بلکه موضوع طرفندن ذات ، محمول طرفندن وصف
قصد اولونور . ذات موضوع و یا ذات محمول موضوع و یا محمولك شامل اولدینی افراددر ،
وصف موضوع و یا وصف محمول ایسه موضوعك و یا محمولك مفهومی در . مثلاً «انسان عاقلدر»
قضیه سنده انسان افرادندن احمد ذات موضوع در ، و انسان وصفی ایله متصف اولدوغی
کی عاقل وصفیله ده متصفدر . انسان وصفی ایله اتصافنه «عقد وضع» ، عاقل وصفی ایله
اتصافنه «عقد حمل» دیرلر . «انسان وارددر» قضیه سنده وصف محمول ، عقد حمل وارددر .
وارلغنده شبهه ده یوقدر . اختلاف ذات محمولك بولونوب بولونما سنده در .

۳ . کلیات — ارسطو عندنده وجود ایکی نوعدر ، بری ذهنی دیکری عینی و یا خارجی .
هر ایکی نوع وجود ، وجود حقیقی در . کلی نك وجود عینیسی فرد ضمننده متحقق در .
وجود ذهنیسی مستقلدر . فقط ذهنك خارجنده موجود دکدر . ارسطو کلی ایله جزئی یی
برلشدیریور . یالکز فردی ، جزئی یی متحقق قیلیور . کلی فرد ضمننده متحقق اولویور .
افلاطون کلی یی جزئیدن آیریور ، تحقق یالکز کلیده کوریور .

کلیات مسئله سی منطق صوری نك روحی در . فارابی [س ۱۴] ده بارون قارادووونك
دیدیکی کی بزی منطقدن مابعد الطبیعه یه کیریور . بو موضوع اوزرنده بر قاچ کله ایله درین درین
ملاحظه لر بیان ایدیور کندیسنه شویله بر سوال صوریلیور : تقدم و تأخر اعتباریله جوهرلر بری برینه
فصل حمل اولنور؟ یعنی صرملری فصل اولور؟ جوابده دییور که «جواهر اول - ایلك جوهرلر

اشخاصدن عبارتدر، وارلغنده کندیسندن باشقا هیچ برشیئه محتاج ده کیلدر، انواع واجناس کی جواهر ثوانی وارلغنده اشخاصه محتاجدر. بوحالده اشخاص جوهریت اقدمدر جواهر اسمنه کلیاتدن زیاده لایق در [۱].

فقط دیگر برنظر ایله ایش دکشیر: کلیات ثابتدر، دائمدر، باقیدر، اشخاص فانی در، زائلدر بوعتبار ایله جواهر اسمنه کلیات اشخاصدن زیاده لایق در.

«الجمع بین رأی الحکیمین» [۲] کتابندن آ کلاشیله جنی وجهله اولکی رأی ارسطونک ایکنجی رای افلاطونک تلقیسنه کوره ایضاح اولونور.

س ۱۰ -- اشیای عامه نك یعنی کلیاتك طرز وجودی حقنده واقع اولان سؤاله ویردیکی جوابده شویله دیور: کلیات بالفعل موجود دکیلدر. آنجاق اشخاص واسطه سیله موجود اولمغله اونلرک وارلقری بالذات دکیل، بالعرض در. فقط بونک معناسی کلیات اعراضدر دیمک دکیلدر بلکه اونلرک بالفعل وارلقری انجاق بالعرض دیمکدر.

س ۳۹، ۴۰ — کلیاتك وبو کلیاته متعلق اولان اشخاصك ایکیشرنوعی وارددر: بری جوهره، دیگری عرضه طانددر.

جوهرک شخصی، بر موضوعده، بر مادهده موجود دکیلدر. بر موضوعده محمول دکیلدر، موضوعلریله ذاتی معلوم اولماز. جوهرک اشخاصی آنجاق کلیات ایله معلوم اولور، بو کلیات آنجاق بواشخاصده موجوددر.

عرضك شخصی ایسه موضوعلریله معلومدر. بونک کی عرضك کلیسی ده موضوعلرده موجوددر.

بارون قاررادو بو ایکی سؤالی بویله جه تلخیص ایدیور، فارابی بونظریه یی مثاللر ایله ایضاح ایتدیکنندن اوده ایضاح ایتدیور جوابلر بالطبع براز مبهم قالیور. کرک اصلنده کی، کرک فرانسزجه ترجمه سنده کی بو ابهامی ازاله ایتک ایچین مثاللر کتیره جکزر:

جوهر باشلی باشنه موجوددر. کندیسنی مقوم و محصل اولان محلدن یعنی بر موضوعدن مستغنی در. عرض باشلی باشنه موجود دکیلدر. عرضك موضوعی یعنی کندیسنی مقوم و محصل اولان محلی جوهردر. عرضك وارلغی نه ایسه موضوعده وارلغی اودر. عرض

[۱] فارابی اقدم جواهر حقنده ارسطو ایله افلاطون آراسنده تلقی اولونان اختلافی قالدیریور

ایدی، فاکولته مجموعه سی صحیفه ۲۴۷ جلد ۵.

[۲] فاکولته مجموعه سی جلد ۵ صحیفه ۲۴۴.

جوهره طبقی صفت موصوف اوله جق وجهله مختص اولور . جوهرک وارلغی باشقا ، بر حیز و مکاندهده بولونماسی ینه باشقادر . عرضک بر محلدن دیگر بر محله انتقالی حقنده اختلاف وارددر . قدمادن بر جماعت عرضک بر محلدن دیگر بر محله انتقاله قائلدر [۱]

جواهرک اشخاصی جواهر اول ، کلیاتی « جواهر ثوانی - ایکنجی درجهده کی جوهرلر » در [۲] اشخاص جواهر اولدن عبارتدر . جواهر ثوانی ده انواع واجناسی کی در [۲] اشخاص آنجاق مافوقی اولان انواع واجناس ایله معلوم اولور . انواع واجناس آنجاق یواشخاصده موجوددر . مثلاً احمد آنجاق انسان کی نوع ایله معلوم اولور . انسانده آنجاق احمد کی افرادده موجوددر . آریجه متحقق دکیلدر .

فارابی بوراده ینه ارسطو مذهبیه کوره اداره کلام ایدیور . چونکه ارسطویه کوره کلی نک وجود خارجی فرد ضمننده متحققدر . کلی ایله جرئی برلشمشدر ، متحقق اولان فرددر . کلی نک وجود ذهنیسی خارجده موجود دکیلدر ، یالکیز ذهنده مستقلاً موجوددر .

عرضه کلنجه کلیری خارجده موضوعلری اولان جوهرلرده موجوددر . افرادیده موضوعلریله معلوم اولور .

۳ — مستدرکات — بارون قارادوود ذکر اولونان نمونه لرایله اکتفا ایدیور ، فیلسوفمژک منطقده کی اسلوبی حقنده ، بونمونه لر کافی درجهده حکم اولونه بیلیر « دیور . اثرلرینک ، ارسطونک فصی ایله فیر فیریوسک ایساغوجیسنی عمیق بر صورتده اطلاعنه شهادت ایتدیکنی ده علاوه ایدیور . آنجاق نمونه ایدندیکی رسالهده داها بعض مفید معلومات بولونمغله بزم کتابلریمزده مستعمل اولان « مستدرکات » عنوانی آلتنده اونک ترک ایتدیکنی بوراده ذکر ایده جکیز .

۱ — س . ۱۱ — فارابی ، ینفعل مقوله سی ایله کیفیتده مذکور اولان انفعال بر میدر ؟ مختلف میدر ؟ شاید بر ایسه نهیه بر یرده جنس عالی ، دیگر یرده بر جنس عالی نک آلتنده ذکر ایدیورز « سؤالنه شویله جواب ویریور : اونلر بر معناده مشترک ، بر چوق معنالرده مختلفدر . اولاً عرض اولماده مشترکدر . مختلف اولان معنالره کلنجه جوهرک کیفیت ایله نوعما بر حالی ، ابتداء امرده بر سکون حالی وارددر . ایشته بو حال بو صورتده مقابلدر .

[۱] فلسفه اسلامی تاریخی

[۲] المسائل الفلسفیه والاجوبه عنها .

نهایت بر صورتی قبول ایدر و یا قوه دن فعله منتهی اولور . بو سکون حاله «انفعال» دیرلر جوهرده بر صورت و یا جوهر بر صورتده حاصل اولونجه نظر اولونور : بو صورت ثابت ایسه اوکا « کیفیت انفعالیه » چابوجاق زائد ایسه «انفعال» دیرلر . اوسکون اشیای کثیریه شامل اولمغله عمومیتله جنس عالی اولویور ، «انفعال» کیفیت انفعالیه ده کیفیتدن برنوع بولونیور .

۲ — س ۲۲ — اسملر اوچ قسمه آریلیر : مشترک ، متواطی ، مشکل . مشترک برطاقیم معنالی واردر . فقط ایچلرندن بری مقصود دکیلر . متواطی ده برطاقیم معنالی واردر . هپسی ده مقصوددر . شوقادارکه او معنالرده تقدم ، تأخر ، فضله لق ، اکسیک کی تفاوت یوقدر . مشکل برطاقیم معنالی واردر ، هپسی ده مقصوددر ، یالیکز او معنالرده تقدم و تأخر ، فضله لق ، اکسیک کی تفاوت واردر . جوهر ، عرض ، کی . چونکه عرض اجناس عالییه شامل اولمغله تقدم و تأخر ایله متفاوت اولدیغی کی جواهر اول ایله جواهر توانی ده ینه بویله متفاوتدر . قوه و فعل ایله امر ونهی وامثالی مشکل اسملردندر .

۳ — س ۱۵ — فارابی بوراده اجزاء قضیه یماس ایدیور هر مطلوبك موضوع و محمول اولمق اوزره ایکی حدی ، ایکی جزئی واردر . برشیئه حمل اولونان اجزا بشی کلیات خمس ، ایکسی ده حد و رسم اولمق اوزره یدییه بالغ اولور .

۴ — س ۲۲ — فیلسوفز قیاس کتابنده مستعمل اولان محمول و موضوع معنالرینی توضیح ایدیور :

فلاسفه جوهره موضوع ، جوهره عارض اولان اعراضه محمول اطلاق ایدرلر . آنجاق صناعت منطقده حکم ایله محکوم علیهی جوهر و جوهره محمول اولان عرضه شبیه بولدیلرده جوهر و عرض معناسنی نظر اعتباره آلمق سزین محمول و موضوع دیویردیلر ، قیصه سی مسند الیه موضوع ، مسندده محمول اولدی . موضوع جوهر اوله بیله جکی کی عرضده اوله بیلیر .

۵ — س ۲۵ — بوراده مقولات عشره یی توضیح ایدیور « ملک و یا جنده یه » ، « له » دیور .

۶ — س ۲۶ — تکافؤ ادله دن بحث ایدیور [۱]

۷ - س ۴۱ برجزئیدن دیگر برجزئی به انتقال دیمک اولان تمثیلدن بحث ایدیور.

۴ - عبوره المسائل - عیون المسائل یکرمی ایکی مسئله یی مشتملدر. برنجی وایکنجی مسئله لرده علمی تصور و تصدیق قسملرینه آریور. یقین، ظن غالب، شکدن بحث ایدیور. عیون المسائلک مسائل سائره سی روحیات و مابعد الطبیعه و طبیعیاته عائددر.

۵ - مسائل سائره - فیلسوفمیزک قضیه و تناقض و قیاس بحثلرنده کندیسنه مخصوص مذهبی وار ایدی که دیگر منطقجیلر اونی قبول ایتما مشلر ایدی :

۱ - آنفاً بیان اولوندیغی اوزره قضیه کلیه ویا جزئیده موضوعندن افراد محمولندن مفهوم قصد اولونور. موضوعک افرادی اولان موضوع حقیقی به ذات موضوع دینیر، مفهوم موضوع عنوان موضوع اولوب ماصدق علیهی ذات موضوع در ذات موضوعک عنوان موضوع ایله اتصافنه «عقد وضع» و مفهوم محمول ایله اتصافنه ده «عقد حمل» دینر انسان طاقدر قضیه سنده انسانک ماصدق علیهی اولان افراد انسانیه نک انسانیت وصفی ایله اتصافنه «عقد وضع»، عقل ایله اتصافنه ده «عقد حمل» دینر. عقد وضعده کی انصاف بالفعل می اولمالیدر، یوقسا بالقوه اولمق کافیدر. ایشته بوراده ایکی بویوک تورک فیلسوفی آراسنده اختلاف وارددر. فیلسوفمیزه کوره بواتصافک امکان ذاتی ایله [۱] ممکن اولماسی کافیدر ابن سینایه کوره بالفعل متصف اولمق لازمدر. بالاخره کلن منطقجیلر نظرندده ابن سینانک مذهبی حق کورلمش فیلسوفمیزک مذهبی قبول اولونما مشدر. عقد حملا ده کی انصاف هرایکیسنه کوره بالفعل اوله جق در.

۲ - قضیه نک احکامندن اولان تناقضده منطقجیلر بر طاقم شرطلر در میان ایتما مشلردی: قدما ی منطقون موضوع، محمول، زمان، مکان، قوه و فعل، اضافت، کل و جزوده اتحادی شرط ایدیورلردی. بوکا قیصه جه «وحدات ثمانیه» نامنی ویرلر ایدی. فارابی بویله اوزون اوزادی به شرطلری تعداد ایتمه ویرایدی. یالیکز نسبت حکمییه ده اتحادی شرط ایله مشدی. متأخرین هرایکیسنه مخالفت ایدرک یالکزموضوع ایله محمولده اتحادی شرط ایتما مشلردی. بو مذهبه ده حق فارابی طرفنده در. چونکه جامع بر شرطدر.

۳ - ارسطو قیاسده اوچ شکل قبول ایدردی. شکل اول قیاس کامل، شکل ثانی

[۱] امکان ذاتی ویا مابعد الطبیعی اوله بر امکاندرکه برشیک ذاتنده ماهیتنده، حتی تصورندده تناقض بولونماز. امکان طبیعی فیزیکیده کی امکاندر.

و ثالث قیاس ناقص ایدی، شکل اولده صغری موجبہ، کبری کلیہ اولور شکل ثانیده صغری ایله کبرادن بری سالبہ، کبری ینہ کلیہ اولور شکل ثالثده ایسہ صغری ایله کبرادن بری کلیہ. صغری موجبہ اولور. ارسطونک بعض اخطارلرندن بش ضرب modes حاصل اولمش ایدی کرسی فلسفہ سنده خلفی اولان ثا و فرسطیس بوبش ضربی شکل اولک ضروب غیر مستقیمہ سی جالینوس ایسہ بو ضروب غیر مستقیمہ یی شکل رابع قیلش ایدی. بویله جه شکل رابع جالینوس طرفندن اختراع اولونمش اولویور ایدی. فیلسوفمز شکل رابعی اسقاط ایدیوردی. الشیخ الرئیس ابن سینا، غزالی ده بو بابده فارابی به موافقت ایدیورلردی انجاق رازی، ابهری کبی متأخرین منطقین شکل رابعه اعتبار ایتشلردی. فرانسز منطقچیلری بوبابده اختلافه دوشویورلر. رابیه، فونس غریو شکل رابعی اسقاط ایتدکری حالده پول ژانه رمی، کلر بوو اراق اوکا اعتبار ایدیورلر.

۶ - روحیاتی - بارون قارا دوو و فیلسوفمزک روحیاتی حقنده دیتریس طرفندن نشر اولونان مصرده والسعادة مطبعه سنده طبع اولونان «معالی العقل» اثرینی توصیه ایدیور [۱]. بونکله برابر روحیاتی نی ده تصوف ایله آچیلیور «دیه رک فصوص الحکمہ» دن [۲] دن بعضی پارچهلر نقل ایدیور:

۲۷ فص (۳) - «انت مرکب من جوهرین» جمله سی ایله باشلایان بو فصدہ فارابی انسانک ایکی جوهردن مرکب اولدیغنی ایضاح ایدیور. جوهرک بری نک شکلی، صورتی، کیفیتی مقداری، حرکت و سکونی واردر. برحیزی اشغال ایدر، تقسیمی قبول ایله ر. دیکری ذکر اولونان بو صفاتده اوکا مابین در. حقیقت ذاتنده اوکا مشارک دکلدر. یالکز عقل اوکا نائل، یعنی اونی ادراک ایدر و هم اوندن یوز چه ویرر. سن عالم خلق ایله عالم امردن [۱] طوپلانک. چونکه روحک ربکک امرندن، بدنک ایسہ ربکک خلقندندر.

[۱] فا کولته مجموعه سی، جلد ۵ صحیفه ۲۵۶

[۲] فا کولتو مجموعه سی جلد ۵ صحیفه ۲۵۵

[۳] بارون قارادوونک النده کی نسخه ایله المزدہ کی نسخه اراسنده فصللرک تفریق خصوصنده برفرق واردر. هرایکی نسخه یی جمع ایدوب جزکی اوستنه اونک نسخه سنده کی رقی، آلتنه کندی نسخه مده کی رقمی وضع ایدیورم.

[۱] عالم امر مجردات خارجیة معقوله، عالم خلق مادیات محوسه عالمی در.

بارون قاررا دووو بوفصلک نهایتنده انسانک روح و بدن اوله رق ایکی قسمه قطعی اوله رق آیرماسنی شایان ملاحظه کور یور، اکثر فلاسفه عندنده نفس، روح، بدن اولمق اوزره اوج قسمه تقسیم اولوندیغنی در میان ایدیور. بارون قارادوونک نفس ایله روحدن مقصدی عجبا روح حیوانی ایله روح انسانی میدر؟ روحک تجردینه قائل اولانلر روح ایله بدن آراسنده ر متوسط اولمق اوزره بر روح حیوانی اثبات ایدیورلر ایدی.

۳۹/۴۲ فصی — «الروح الانسانیة الخ...» — روح انسانیة بر آینه کی در، عقل نظری ده اونک جلاسی حکمنده در. اشباح واجساد جلالی بر آینه ده مرتسم اولدینی کی معقولات ده اونده فیض الهی ایله مرتسم اولور. الویررکه روحنک جلاسی صاف اولسون، شهوت، غضب، حس و تخیل کی انککله آرایه کیرمه سون. روح بوانککله ردن یوز چه ویرر، عالم امره یونه لیر ایسه ملکوت اعلایه ایرمش، لذت علمایه یتیشمش اولورسک.»

بارون قاررادوو «وتوجهت تلقاء عالم الامر» جمله سنی جزا اولمق اوزره ترجمه ایدیور. حال بوکه جمله کورولدیکی اوزره جزا دکل شرطه «فاذا اعرضت عن هذه» جمله سینه معطوفدر.

۴۱/۴۶ فصی — «بل الروح الانسانیة.. الخ» — معقولاتی تلقی بالقبول ایدهن روح انسانیة بر جوهر غیر جسمانی در، بر حیزی اشغال ایتز، بر مکانده بولونماز. خایر و همده داخل دکیلدر، چونکه عالم امر دندر.

بارون قارادوونک دیدیکی کی بونک نهایتنده حس ایله روح آراسنده کی بوتقابل چوق کره دیگر فصوصده بیان ایدیور:

۴۲/۴۷ فصی — «الحس تعرفه فيما هو من عالم الخلق... الخ حس عالم خلقده اولان شیلرده، عقلده عالم امردن اولان شیلردن تصرف ایدهر» بو دستور دن صوکره عینی فصده تصوفکارانه شویله بر نتیجه ایراد ایدیور: خلق وامرک فوقنده اولان شیلر حسده عقلده قابلی در. اولک بویله قابلی قالیشی انکشافندن باشقا ده کیلدر. نته کیم کونش بر آز بولوط نقابی التنه کیرسه ده ینه چوق اشکار بر حالده بولونور.

بارون قاررادوونک نقل ایتدیکی بو فصوصدن باشقا بوجه آتی فصوصده روحیات حقنده بر طاقم دستورلری واردر:

۲۹ فصی «الروح الذی لك.. الخ» سک روحک عالم امرک جوهرندن در بر صورت

ایله متشکل دکیلدر اشارت ایله متعین دکیلدر سکون ایله حرکه اراسنده کیدوب کلز بوندن ناشی کچن معدومی، کله جک ده کی حالی ادراک ایدرسک، عالم ملکوتده تسبیح و تنزیه ایلرسک، جبروت مهرندن نقش قبول ایدرسک»

۳۳، فصی — «ان الانسان منقسم ... الح — انسان سر وعلنی قسملرینه آیریلیر: اونک علنی قسمی شو محسوس اولان جسم در. حس، اونک طیش یوزینه واقف اولور، تشریح ایچ یوزینه دلالت ایدر اونک سری ده قوای روحی در.

۳۴، فصی — «ان قوی روح الانسان ... الح» انسانک قوای روحی ایکی قسمدر. قوه مدرکه، قوه عملیه، عمل بالتبع مقصوددر. عمل اوچ قسمدر: نشائی، حیوانی، انسانی. ادراکده ایکی قسمدر: حیوانی، انسانی بو بش قسم انسانده وارددر. اونک جوغنده انسانک باشقاسی مشارکدر.

۳۵، فصی — «العمل النشائی فی غرض حفظ الشخص وتمیته ... الح عمل نشائی شخصی محافظه و تمییه، نوعی محافظه و ایفایه یارار. بعضیلری بوکا قوه نباتیه، دیرلر. عمل حیوانی نافع اولان شیئی جذبه، مضر اولان شیئی دفعه یارار. اولکیسنه قوه شهویه، ایکنجیسنه قوه غضبیه تعلق ایدر. عمل انسانی بو حیاتده تعقیب اولونه جق مقصده او یغون و یارار برشیئی اختیار ایتکدر. بوکا عقل رهبردر، تجربه فائده بخش در.

۳۶، فصی — «الادراک یناسب الانتقاش ... ادراک انتقاشه مناسب اولور فصل که بال مومی کندیسنه مهر باصمقله برنقش قبول ایدرسه حس ده محسوسدن بر صورت آلیر، اونی قوه ذاکره ده تمثیل ایدر. اوصورت محسوسدن غائب اولسه ده قوه ذاکره ده تمثیل ایدر. ادراک حیوانی یا ظاهرده و یا باطنده اولور ادراک ظاهر مشاعر دنیلهن حواس خمس ایله حاصلدر. ادراک باطن وهم برده اونک خدم وحشمی در.

۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱ فصوصده حواس ظاهره و باطنه بی بیان و ایضاح ایدیور.

۴۳، فصی — الروح القدسیه لاثغلهما.. الح روح قدسیه او یله بر روحدر که اونی آلت جهت اوست جهتدن آلیقویماز، باطنک دویدیغنی حس ظاهر چالماز یعنی باطنه میل ایدنجه کندیسندن ظاهر غائب اولماز. تاثیر بدندن عالمه و عالمده اولان اجسامه تجاوز ایدر، خلقدن اوکرت مکسزین روح و ملائکه دن ده معقولات قبول ایدر.

۴۴ فصی — الارواح العامیة الضعیفة . . . الخ . . . بالعکس ضعیف اولان ارواح عامیه باطنه میل ایدنجه ظاهر دن، ظاهره میل ایدنجه باطن دن غائب اولور. کذا بونک کی برحس ظاهره میل ایدنجه دیکر ندن؛ باطنه برحس باطنه میل اید. سه دیکر ندن غائب اولور. نته کیم باصره، سامعه ایله مختل اولور. قورقو شهوتی اونوتدیرر، شهوت غضبه باقدیرماز، تفکر تذکره مانعدر. روح قدسیه ده هیچ برحال و شان دیکر بر حال و شان مانع اولماز.

۴۵ فصی — فارابی قرق بشنجی فصدہ رؤیا ایله رؤیاک تعبیری فیلسفی بر نظر ایله ایضاح ایدیور. [۱]

۵۳ فصی — « کل ادراک فاما ان یكون لشیء خاص . . . الخ . . . قارابی الی اوچنجی فصدہ ادراکی تقسیم ایدیور: ادراک، خاص ده اولانده، عام اولان تعلق ایدر. عالم کوریلماز. هیچ برحاسه اونی دویاماز. خاصک وارلغی استدلال ایله اولدینی کی استدلال سزده اولاییلیر. مشاهده، استدلال واسطه سیله اولقسزین وارلغی عینی ایله خاص اولان ذاتنده ثابت اولان شیئه اطلاق اولونور. چونکه استدلال غائبده تعلق ایدر.

عبود المسائل — عیون المسائلک ۲۰، ۲۱ مسئله لری روحیاته عائددر. بوراده شیمدییه قادر ذکر اولونان معلوماتن فضلہ بر شی یوقدر. ۲۲ مسئله سی ایسه عقلی روحیاته عائددر، اونی مابعدالطبیعه سنده ذکر ایدرجکز.

ه، مابعدالطبیعیاتی — بارون قارادوووفصوص الحکمه دن بعض نظریه لر در میان ایدیور. بزده ینہ اول امرده بر کره اونلری کوزدن کچیره لم:

۱. سبب نظریه سی ریا مبدأ علیت — $\frac{48}{51}$ فصر « کل مالم یکن فکان فله سبب » جمله سی ایله باشلایان فصدہ فارابی سبب نظریه سنی شویله افاده ایدیور: اولجه یوق ایکن صوکرادن وار اولان، تعبیر مخصوصی اوزره حادث اولان بر شیئک هر حالده بر سببی وارددر. عدم اونک وجودده حصول بولماسنه اصلاً سبب اولماز. سبب، اول امرده سبب اولمایوب صوکرادن سبب اولسایدی، هر حالده دیکر برسیدن ناشی سبب اوله جق ایدی. بویله جه بر مبدئ منتهی اولور که کنديسندن اعتباراً، اسباب اشیا، او مبدئک بو بابده کی علمنه کوره ترتیب صره سنه کیره.

بارون قارادووو فارابی نك بو سوزینه شو سوزلری علاوه ایدیور : « بونظریه هنوز وجیز بر شکل آلتده اولمق اوزره بوتون عرب فیلسوفلری طرفندن مکمل صورتده معلوم اولان مشهور علت اولی نظریه سی دکلدر . فقط فارابی نك فکری ایلری یه آتلايور ، دیورکه دیهرک عینی فصدن شونلری نقل ایدیور : عالم کون وفسادده نه بالطبع حادث ، نه بالاخیار حادث هیچ بر شی یوقدرکه بر سبیدن نشئت ایتمه سون ، مسبب الاسبابه قادار وارماسون . انسان ، اختیاری ایله اولمایان اسباب خارجییه استناد ایتمکسزین هیچ برفعله ماشلایماز . بو اسباب ایسه بر ترتیبه ، ترتیبده تقدیره ، تقدیرده قضایه مستند اولور . قضاده امردن منبعثدر ، هرشی مقدردر .

الای برنجی فص بویله جه نهایت بولویور . فقط بارون قارادووو بوراده «نهرده یز؟ بداهة» آکلاشیلابیلیر که بز ، یونان فلسفه سی ایله شرق نصوفی آراسنی اوج سطرلق برفاصله ایله آشدق ، عجبا جبرییه مسلککنه می [۱] دوشدک . بونی آ کلامق کوچ اوله جق « سوزلری علاوه ایتمه یی اونوتمایور .

۴/۹ فص — : فان ظن ظان انه يفعل ما يريد ويختار ما يشاء .. الخ .. بر کیمسه ایسته دیکنی ایشله دیکنی ، دیله دیکنی اختیار ایته دیکنی ظن ایدرسه بر دفعه اختیارینی آراشدیر . سون ، عجبا اونک اختیاری ، یوق ایکن می کندیسنده حادث اولمشدر ؟ یوقسه اختیاری حادث دکلدر ؟ اگر اختیاری کندیسنده غیر حادث ایسه دیمک که بو اختیار کندی وارلفنک اولندن اعتباراً کندیسیله برلکده بولونیور ، کندیسی بو اختیار اوزره مطبوع ، طبعاً مختار اولویور ، اختیاری اوندن آریله میور ؛ اختیاری باشقه بری طرفندن کندیسنده اقتضا ایدلمش اولویور ، اختیارینی بر باشقاسی ایجاب و تعیین ایدیور اگر اختیاری حادث ایسه هر حادث بر سبب محدث ایستهر ، بو حالده اختیاری اونی اقتضایدهن برسبیدن ، احداث ایله یین بر محدثن نشأت ایدهر . بو محدثه نقل کلام ایدهر . محدث یا کندیسی در ویا کندیسنندن باشقاسی در ، محدث کندیسی ایسه ایکیدن خالی دکلدر ، یا بو اختیار ایجاد ایتمه سی دیگر بر اختیار ایچون اولور ، دیگر بر اختیار کندی اختیارینه سبب اولور . بویله جه الی غیر نهایه سلسله اوزار ؛ یا خود بو اختیار کندیسنده کندی اختیاری اولمقسزین حصوله کلیر . بو حالده باشقا بری طرفندن بو اختیاره سوق اولوزر . آرتق کندی اختیارندن

[۱] «fatalisme» ی قدریه مذهبی ایله ترجمه دوغرو ده کیلدر . بزده قدریه قدری انکار

ایدنلره مستقلاً اراده بشری اثبات ایله ینلره اطلاق اولونور .

نشأت ایتمه‌ین ، کندیسندن خارج اولان اسبابه منتهی اولور، بوحالده هرشیئک نظام و ترتیبی خارجده ناصل بولوناجق ایسه اوحال اوزره ایجاب ایدن بر اختیار ازلی یه قادار و راجق.. شاید حادث بر اختیار طایانه‌جق اولسایدی ، سوزه یکیدن باشلامق لازم کله‌جک ایدی. ایشته بوندن بللی اولویور که خیر و شر هر نه وار ایسه هپسی اراده ازلیه‌دن منبعث اولان اولان اسبابه استناد ایدیور .

بو فصی متعاقب بارون قارادووو شویله بر فکر سرد ایدیور : بوقدار قوتلی اولان براستدلال اک نهایت ایجابیه مذهبنه منجر می اولویور؟ حقیقتده بونی تصدیق ایدمه‌یه حکم. فارابی‌نک دیگر هیچ بریرنده اختیار بشری‌یی انکار ایتدیکنی کورمه‌دم ، هریرده اخلاقه و اختیار افعاله قائل اولان بر ذات لسان و شیوه‌سنی آکدیریور . بو مشوس مسلك هم ایجابیه مسلکی‌در ، هم دکیلدر . فیلسوفک نظرنده امینم که انسان فاعل مختاردر . شو قادار که اوکا کوره اختیار جزئینک بر سبی وارددر . احتمالکه بوراده سببک باشقا بر معناسی ، حیات طبیعی‌ده کی سبیدن داها آز مطلقیتی حائر بر معنایه کلن سبب معناسی داها اویغون دوشه‌جک . بو معنایه کلسه‌ده ینه هر سبب مسببدر . مسبب‌الاسباب ایسه جناب حق‌در . ایشته بوراده بر تناقض ، هیچ اولمازسه کیزلی بر تقابل وارددر . فارابی غالباً اونی آنجاق تصوف ایله حل ایتک فیکرنده‌در .

اسلام آنسیقلو پدیسینده‌ده « فارابی‌نک فصوصده کی سبب نظریه‌سی ، قضا و قدر بحثی نو افلاطونه و ایجابیه تماس ایدیور ایسه‌ده تمامیه صریح و قطعی دکلددر ، دینور. بوجهتی بر آز ایضاح ایدلم .

فیلسوفنز ، الی برنجی واللی ایکنجی فصللرده اسلام متفکرلرینی پک زیاده اشغال ایدن ، اراد. و قدر مسئله‌لرینه تماس ایدیور . جبرییه قدری اثبات و اراده بشری بالکلیه انکار ایتمکه مسئولیت ، تکلیف شرعی اورتادن قالقیور بوکا بالطبع فارابی فائل اوله‌ماز ، قارابی‌نک جبرییه‌دن اولما ماسنده هیچ برشبهه یوقدر قدریه بالعکس تقدیر و اراده باری‌یی انکار ؛ اراده بشری مستقلاً قبول ایدیور . فارابی هرشی مقدردر دیمکه بو مسلکی‌ده قبول ایتمه‌یور. بوحالده هم تقدیر و اراده باری‌یی، هم قدرت و اراده بشری قبول ایدن اهل سنت مذهبنده بولونیور شو قادار که بو مذهب مختلف صوتلرده ایضاح اولونیور ، متأخرین اشعریه‌نک ایضاحی قارابی‌نک ایضاحنه یا قلاشیور . متأخرین اشعریه فلسفه‌یی‌ده بحق تتبع ایدن اهل کلامدن اولمله اويله ظن ایدیورم که فارابی‌دن متأثر اولمشلردر جلال

دوانی نك شوسوزینه باقالم : انسانك افعال اختیاریه سی اراده به مستنددر اراده ایسه برطاقم غیر اختیاری اسباب ضروریه منتهی اولور مثلاً بر امر ملایمی تصور شوق و آرزونك منبعث اولماسنی موجب اولور شوق ایسه اراده یی ایجاب ایدر اراده شوقك تأکندن باشقا برشی دکیلدر، بوشوق و اراده ده اختیارك مدخلی یوقدر .

فحررازی شویله ایضاح ایدیور : اراده بشر برطاقم اسباب و عواملك تأثیری النده زبوندر، اراده ازلیه نك غالبیتی النده مقهوردر. انسانك فعلی اراده سی ایله مسبوق اولمغله اوکا فاعل مختار دینیر ، فقط او اراده بر بر بنه باغلی مختلف دواعی نك تأثیرندن منبعث اولمغله انسان حقیقته اراده سنده مجبوردر .

قدر و قضا مسئله سنه کله چه قدر و قضا اسلام عالمیجه یینه مختلف صورته ایضاح اولونمش ایدی . فارابی نك بیانیه کوره قضا قدردن اولدر فقط قضا نه در، قدر نه در بونلری فارابی ایضاح ایتیه یور قضایی قدردن اول قبول ایدن فلاسفه نك ایضاحنه کوره قضا بوتون موجوداتك عالم عقلیده محمل و مجتمع اوله رق بولونماسی، قدر ایسه بوتون موجوداتك مفصل، بری دیگرندن صوکره مواد خارجی سنده بولونماسیدر و یا قضا بر عنایت ازلیه در که موجوداتك محمل اوله رق احسن نظام، اکمل انظام اوزره اولماسی ایچین نصل اولمق لایق ایسه او یله بیلمکدر. قدر موجوداتك قضاده تقریر ایتدیکی اوزره اسبابی ایله وجود خارجی به حیقماسی در و یا قضا علم اجمالی، قدر علم تفصیلی در. کوریل یور که قضا فلاسفه اسلامیجه علم باری به راجع اولویور. جمهور اشعریه عندنده قضا قدردن اولدر شوقا در که قضا اراده ازلیه به راجع در قدر صفت فعلیه راجع اولمغله حادثدر .

ماتربدیه عندنده قدر قضادن اولدر، ازله هر شیئی کندیسنده نه بولوناجق ایسه، نه بی حاوی اوله جق ایسه، کندیسنه نه ترتب ایده جك ایسه او یله به تحدید ایتیه سیدر که صفت ذاته راجع در . قضا اشیایی زوال قبول ایتیه جك خللندن مصون قیله جك بر حالده ایجاد ایتمکدر که صفت فعلیه راجع در قدرده، قضاده قدیم در قدر باب حکومنده کی دفتر اجمالی قضاده اونك توزیع و تقسیمی مشابه سنده در . اهل اعتزال قولدن صادر اولان افعال اختیاریه ده قضا و قدری انکار ایدر لر .

فارابی قضا و قدر نتیجه سنده بالطبع خیر و شری ده اراده ازلیه دن منبعث اولان اسبابه استناد ایدیور متفکرین اسلامی نك ایضاح لرینه کوره خبر قصد اول ایله واقع، قضایه اصلاً و ذاتاً داخل در . شر بالضروره و لغ، قضایه بالغ و بالعرض داخلدر . بو عالمده شردن

بالکلیه بری بر موجود ایجاد ایتک عقلاً محال اولمقله شری ایجاد واجب در چونکه شرقلیل
ایچین خیر کثیری ترک ایتک شرکشیدر. بوعالمده شر، کندیسند خیر غالب اولدیغندن دولایی
الترام اولونمشدر .

بارون قاررادوو الی برنجی فصلک نهایتده : «فارابی نك» جبرییه مذهبیه دوشدیکنی
اکلامق مشکدر «دیور». حال بوکه سوزنده هیچ بر اشکال یوقدر جبرییه مذهبندن مقصدی اسلام
عالمده مشهور اولان جبرییه le fatalisme مذهبی ایسه فارابی اصلا جبرییه مذهبیه دوشما مشدر.
اولسا اولسا محققین اشعرییه نك دوشدیکنی متوسط بر جبرییه مذهبیه دوشمش اوله بیلیر .
یوق مقصدی مستقلا اختیار جزئی طرفداری اولان اهل اعتزال مذهبیه مناقض اولان
مذهبیه جبرییه دیمک ایسه فارابی تمامیه جبرییه مذهبندن در. آرتیق بونك اشکالی نره سنددر؟
بارون قارادوو الی ایکنجی فصلک نهایتده فارابی نك ایجابیه مذهبیه دوشدیکنی
تصدیقہ اجتناسار ایده میور . چونکه هیچ بر اثرنده اختیار جزئی بی انکار ایده میور. جبر
متوسط طرفدارلرینه - اسلامده ظهور ایده ن ایجابیه - le déterminisme مذهبی
دینه بیله جک ایسه ده فارابی یه کوره اختیار جزئی نك باشقا بر معناسی یوقدر . سلسله اسبابی
مسبب الاسبابه اسناد ایتک ایله اختیار جزئی آراسنده کیزی بر تناقض کوریله من. چونکه
جهتلر آیری در تناقضده ایسه جهتلك، فارابی نك مذهبیه کوره نسبت حکمییه نك اتحادی
شرطدر . انسالك اراده سی وارددر، افعالی اراده سندن ناشیدر، کندیس فاعل مختارددر .
شوقادارکه مختلف دواعی نك تأثیرنده اولمقله حقیقتده اراده سنده مجبوردر .

بو کون فلاسفه میاننده اراده طرفدارلری اراده نك عنصرلرینی تحلیل ایتدکلی صره ده عنصر
اختیاریدن اول بر طاقم عناصر اضطرارییه نك بولوندیغنی خبر ویریورلر بوراده تناقض
کورمه یورلر، آنجا آرارنده کیزی بر تقابل ویا تضاد بولونماسی ده تسلیم اولونا مایه جق قدر
اسبابی مسبباته باغلامق در، کائناتده هیچ بر حادثه یوقدر که معین بر سبب ایله ظاهر اولماسون
اسباب ایله مسببات آراسنده کی رابطه اللهک بر اولجوسی در، هرشی او اولچو دائره سنده
حصوله کلیر، اختیار جزئی دوغروندن دوغروییه انساندن ظهور ایده ر دیه ایضاح اولونجا
کیزی تقابلده قالماز. فارابی نك بومهم مسئله یی تصوف ایله حل ایتک جهتنه کلنجه بوجهتده
شایان تأملدر . چونکه متصوفه مذهبی اشعرییه مذهبیه ، فارابی نك ایضاحنه او یغون
دوشیور متصوفه عندنده قضا قدردن اولدر، قضا فیض اقدس، قدر فیض مقدس در .
فیض اقدس ایله عالم ازلیده اعیان ثابته (ماهیات) واستعدادلری حاصل اولور ، فیض

مقدس ایله بوعایان تابتہ خارجنده لوازمی ایله لواحق حصول بولور . اعیان ثابتہ معانی غیبہ در، غیب مطلقہ مستتر ایکن تجلی اول، فیض اقدس ایله حضرت علمیه یه منعکس اولمشدر. متصوفه ایله مستقلاً ارادہ بشرط رفداری اولان قدریه ویامعزلہ آراسنده مبیانت وارددر. آرتیق تصوف یله نصل حل اولونابیلیر؟ شوقادارکه فارابی نک بوبابده تصوفکارانه اولان رأیی تصوف ایله حل ایدوب ایتدیکی مسئله سی معلوم دکیلدر .

۴۵/۴۸ فصی، «الذات الاحدیة لاسبیل الی ادراکها ..» — ذات احدیتی ادراکه هیچ بریول یوقدر . بلکه صفاتیله ادراک اولونه بیلیر آنجاقا که نهایتده کی یول اوکا ایریشدیره جک بریول بولونمادیغنی استبصار ایتمکدر :

بارون قارادووو فصک نهایتنده «جناب حق حقنده کی نظریه عمیق در» دیدیکی کبی اولنده ده فارابی نظریه سنده «جناب حق قابل ادراکدر» دییور .
متصوفه نک «وجود مطلقک ایلک مرتبه سی ذات بحث، لاتعین مرتبه سی در» بوکا «احدیت، غیب مطلق، غیب الغیب، عماء مطلق، ذات ساذجه، حقیقه الحاق، حضرت جمع، مجهول النعت، حضرت وجود» دیرلر . بو مرتبه هر قیددن حتی اطلاق قیدندن مقدس اولان ذات حق مرتبه سی در . ایکنجی مرتبه تعین اول، تجلی اول مرتبه سی در، بوکا علم مطلق، وحدت هویت «ده دینیر. ذات احدیته وصول ممکن دکیلدر» سوزلری تمامیلہ فارابی مذهبک برتفصیلی در .

۸/۱۱،۱۱ فصی، «واجب الوجود بذاته لا جنس له ...» — واجب الوجودک نه جنسی، نه فصلی، نه نوعی، نه بگزهری، مقومی، موضوعی، یوقدر ... واجب الوجود سرفیضک مبدئی در، او بذاته ذاته ظاهر در [۱] . اوهم ظاهر هم باطندر . کلی بیلیمک ذاتندن، نفس ذاته عائد علمدن صوکرادر .

۵۳/۵۶ فصی «لاوجود اکمل من وجوده ... الخ» — اونک وجودندن اکمل بر وجود یوقدر، او ذاتنده ظاهر در، شدت ظهورندن ناشی باطندر یعنی ظهورینک نوری اوقادار شدتاید که گوزلری قاماشدیرر . فارابی نک بودستورینی محمود هدائی «ظهوری پرده اولمشدر ظهوره × گوزی اولان دلیل ایسته رمی نوره؟» شعری ایله افاده ایدیور .

[۱] نته کم متصوفه بو ظهوری تعین اول مرتبه سنده کوسته ریور .

هر ظاهر اولان اونکله ظاهر در، کونش کی در کورونمه یین شیلری اظهار ایدر .
 کندیمی ده خفادن ناشی دکیل بلکه شدت ظهوردن ناشی باطن اولور . جناب حق ذاتی ایله
 ظهورندن صوکرآیات، واثاری ایله ایکنجی ظهوری داها واردر . بوایکنجی ظهور کثرته
 متصل در وحدتن عبارت اولان ظاهریت اولادن منبعث اولور [۱]

۵۴/۷ فص « لایحوز ان بقال ان الحق الاول . . . الخ » — محسوسات ، حضورلری
 وزده کی تأثیرلری جهتی ایله ادراک اولوندیغی کی حق اولده کندی قدرندن ابداع
 اولونان امور یینه بو امور جهتمندن یعنی بو اسباب حق عالم اولماسنه سبب اولمقله
 ادراک ایدر دیمک جائز دکیلدر . بلکه اشیای ذات مقدسه سی ایله ادراک ایدر چونکه ذاتی
 ملاحظه ایتدی قدرت مستعلیه سی ملاحظه ایدرده قدرتنده قدرتنک تعلق ایتدیکی
 مقدوری ملاحظه ایدر بویله جه هرشیئی ملاحظه ایتش اولور . جناب حق ذاتی بیلمه سی
 ماسوایی بیلمه سنه سبب اولور . چونکه بعض علم ، بعض علمه سبب اوله بیلیر . نته کم حق
 اولک ، طاعتی تقدیر ایتدیکی قولنک طاعتنه علمی رحمتنه نائل اوله جغه عائد اولان علمنه
 سبب اولور . . .

بارون قاررا دوووالی یدنجی فصی بو قادارجق ایله ترجمه ایدیور . حال بوکه فارابی
 بوفصده . هم برنقطه یه تماس ایدیور . بو حالر زماناً اول ویا صوگرا اوله بیلیر . ایشته بو
 محذوری ازاله ایچین فارابی تقدم و قبلیتک بش قسم اولماسندن بحث ایدیور :

- ۱ — زمانی اولور پدرک اوغلندن اول اولماسی کی
- ۲ — طبیعی اولور : پرک ایکیدن اول اولماسی کی
- ۳ — وضعی ، ترتیبی اولور : برنجی صفک ایکنجی صفدن اول اولماسی کی
- ۵ — رتبی ، شرف اعتباریله اولور : ابوبکر الصدیقک عمر الفاروقه تقدیمی کی

[۱] نته کم متصوفه « تعین اول رتبه سنده حق تعالی ، ذاتی ، صفاتی بوتون موجوداتی علی
 سبیل الاجمال ، یعنی بری دیگرندن ایرلمق سزین بیلیر ، بومرتبه علم مطلق ده وحدت مرتبه سنده در . علی
 سبیل التفصیل علم تعین ثانی مرتبه سنده در ، بومرتبه ده واحدیت مرتبه سی در ؛ ظاهریت اولاده ، کمال
 ذات وغناء ذاتی احدیسنده ، ذات تجلی ایدنجه علم ذاتیسی ذاته مظهر اولمشدر ، ظاهریت و تعین ثانیده
 حق تعالی کندی ذاتی اوزرینه اشیاده ظهور ، ذاتی تعینات خارجیه ده ، حضرت الهمیه دن خارج
 تعیناتده مشاهده ایدر » دیرلر ظاهریت اولاده کی مظهریتی عربجه شویله افاده ایدیورلر : ظهوره علی
 ذاته ، بذاته ، فی ذاته ، لذاته بلا اعتبار الغیر والغیریه .

۶ — ذاتی ، استحقاق وجود اعتباریله اولور : اراده الهیه ایله اشیانک اولماسی کبی اشیا حقیقت ذاته نظراً موجوددر . [۱] جناب حق اراده ایتدی ده اولدی دیرسک . فقط زمان اعتباریله اشیا جناب حقدن صو کرا دکیلدر .

۵۸ فصل « لیس علمه بذاته مفارقاً لذاته . الخ » جناب حق ذاتی بیلیمه سی ذاتی ایچین مفارق دکیلدر ، بلکه ذاتنک تا کندیسیدر . هرشیئی بیلیمه سی ده ذاتنک صفی در ، ذاتی دکیلدر ، بلکه ذاته لازمدر . علمنده معلومات غیر متناهیته کثرتی حسیله ، قوت و قدرت نامتناهیسنه مقابل نامتناهی کثرت وارددر . ذاتنده اصلاً کثرت یوقدر بلکه کثرت ذاتدن صو کرا در . چونکه صفت ذاتدن صو کرا در . فقط بو صو کرا اولمق زمانی دکیل ترتیب صیره سیله در ، وضعی در [۲]

بوفصک تفسیرنده اولو « حقک معناسی ، جناب حقه حق اول دینمه سی ، شدت ظهورندن ناشی باطن ، صفاتنه نسبت اولونان آثاریله ظاهر اولماسی ، حقیقت ذاته اطلاع ممکن اولماسی ، جناب حقک بر اعتبار ایله ظاهر ، بر اعتبار ایله باطن بولونماسی ... کبی اولکی فصوصده بیان اولونان مسائل وارددر . نهایتنده « سن اونک صفاتندن بر کولکه قازاندیغک وقت بو حال سنی بشریت صفتلرندن آییرر . آرتیق ذاتی ادراک ایده میه جکک بر صورتده ادراک ایده بیلیرسک . ادراک ایتدیکنی ادراک ایتمکه متلذذ اولورسک . بوندن ناشی ساکا بطونندن ظهورینه وارنجیه قادار اخذ ایتمک لازم کلیرکه ساکا افق اسفل وعالم بشریتدن ، عالم اعلی وعالم ربوبیت ظاهر اولور . »

بارون قاررادوو بوفصک نهایتنده شویله بیان افکار ایدیور :

فارابی نک عبارهلری کویسته ریورکه کندیسی الله عالمی بیلیمز دین نظریه فلسفیه دن آری بر یوله در . کندینی تصوف جریاننه قاپدیریورده « الله هرشیئه قادردر ، هرشیئی تقدیر وقضا ایتمشدر ، هرشیئی کورور ، هرشیئی بیلیر » دییور . فارابی نوعما اسقولاستیک دعوالرندن اوته کچیور ، هر آن فلسفه حدوددن کچوب تصوف ساحه سنه کیریور . شو فصنه باقیث :

[۱] نته کیم متصوفه « اشیا غیب مطلقده مستتر ایدی ، فیض اقدس ، تجلی اولی ایله حضرت علمیه یه منعکس ، فیض مقدس ایله خارجه توابع ولوازمی ایله حاصل اولدی » دیرلر .
[۲] متصوفه ده بومعنایی کندی عبارهلریله ایضاح ایده لر .

۱۳/۱۶ ، فصی « لخطت الاحدیة نفسها فكانت قدرة ... الخ » - سن وحدته باقیورسک او ایسه قدر تدر . قدرته باقیورسکده کثرتی مشتمل اولان علم ثانی لازم کلیور . ایشته اوراده عالم ربوبیتک افقی واردرکه عالم امر اونی ولی ایدر ، اوراده قلم لوح اوزره جاری اولور ، وحدت کثرت اولور . سدره یی نهلر قابلار نذر ! [۱] اوراده روح و کلمه [۲] قاووشیورلر . ایشته اوراده عالم امرک افقی واردر . اوندن صوکر اعرش ، کرسی ، کوکار ، کوکلرده اولان شیلر کلیر هپسی الهی اوگهرک تسبیح و تنزیه ایلر ، صوکر ابدأ اوزره دوران ایدر اورادن عالم امره کچیلر ، هرری تک اوله رق اوکا کلیر .

فارابی بارون قارادوونک دیدیکی کبی اون آلتنجی فصدر الفاظ قرآنیله اصطلاحات فلسفیه یی تلفیق ایدیور . [۳]

۱۱/۱۴ ، فصی « انفذ الی الاحدیة تدهش الی الابدیة ... الخ » احدیته نفوذ ایت که ابدیت سا کا دهشت ویرسون . [۴]

بارون قارادوونک نمونه اوله رق فصوصدن ذکر ایتدیکی بوندن عبارتدر .

۲ - مستمرکات بارون قارادوونک ترک ایتدیکی بعضی فصوصی اهمیتنه بناء ذکر ایدیورز .

[۱] بارون قارادوونو ترجمه ده اصلنده کی قوتی محافظه ایدمه مش ، یالکز سدره کولکه صالار دیمکله اکتفا ایتشدر .

[۲] کلمه کن دیمکدر ایجاد ، ظهور علم ثانی ایلدر ، معناسی مفیددر . چونکه کن کلمه سی ایلر معقولات علمدن ، عینه حقیقه مقله معنای لازمی ایلر افاده ایتش اولویور .

[۳] الاله الخلق والامر - ن والقلم وما یسطرون - فی لوح محفوظ - اذ یغشی السدره ما یغشی - وکلمة القاها الی مریم وروح منه - رب العرش العظیم - وسع کرسیه السموات والارض - تسبیح له السموات السبع والارض ومن فیهن - وان من شیء الا یسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبیحهم - الله یبدأ الخلق ثم یعیده ثم الیه ترجعون - هو الاول والاخر والظاهر والباطن .

[۴] یعنی او یله چالیش ، او یله چالیش که طبیعت ظلمانیه حیظه سندن چیقوب خیر اصلی یه توجهه ، موضع حقیقی یه وصوله انکالردن عبارت اولان کثرت امکانیه نظر کده قالماسون ، بر وجهله که اسباب ووسائطه التفات ایتیه سک ، بلکه اونلرک مسببه یونه له سک ده ذات احدیته ایریشه سک . فیصه سی ، ماسوایی کوز کدن آنوبده سرائرک ایلر اوکا متوجه اولور ایسه ک بوتون اوصاف کالیه یی اوکا راجع گورورسک بوتون ذوات اونک یاننده مضمحل وفانی در . ارتیق سنک ایچین بر دهشت حاصل اولور . ایشته بو حال فناء وذات مقدسه ایلر بقادر . متصوفه ده بویله ایضاح ایدیور .

۱-۶، فصل — فارابی بو فصوصده ماهیت و هویت بحثلرینه تماس ایدیور . [۲]

۷-۱۳، فصل — بوتون بو فصوص واجب الوجود و علمی حقنده در .

۱۵، ۱۷، ۱۸، ۱۹ - فصل — فارابی اون بشنجی فصدده بعدده، عددده نامتناهی بی

بعض قیودات آلتنده نبول ایتیور . اون یدنجی فصدده عالم خلقدن بحث ایدیور .
عالم خلقی ملاحظه ایتلی سک که اوراده بر طاقم صنعت اماره لرینه شاهد اولورسک اوندن
دونوب وجود محض عالمنه دونملی سک . بیلملی سک که هر حالده بالذات بر وارلق واردر .
بوده بالذات موجوددر . عالم خلقی نظر اعتباره آلیر ایسه ک یوقاری یه صعود ایتمش
اولورسک وجود محض عالمی نظر اعتباره آلیر ایسه ک اشاغی یه اینمش اولورسک نزول
ایله بیلیرسک که بو ، او دکیلدر ، صعود ایله بیلیرسک که بو ، او در .

فارابی دیمک ایسته یور که وجود محضدن مراتب امکا نازل اولونجه امکان حد ذات
باطلدر ، وارنخی ذاتی اوزرینه در . وجود محضه چیقیلنجه او ، حد داننده واردر ، وارنخی
ذاتنک عینی در . برده معرفت باری حقنده ایکی طریق کویسته ریور : اثردن مؤثره ، مؤثردن
اثره انتقال . اثردن مؤثره انتقال استدلالدر ، مؤثردن اثره انتقال بر ضرورتدر .

۱۸ نجی فصدده حق و باطلدن بحث ایدیور . اولاحق بیلیمکی توصیه ایدیور : « حق
بیلنیرسه باطلده بیلنیر فقط اول امرده باطل بیلنیرسه حق بیلنیرمهز »
اون دوقوزنجی فصدده واجبی شاننه منافی اولان شیلردن تنزیه ایدیور .

۲۰، ۲۵، ۲۶، فصل — فارابی بو فصلرده لذتن بحث ایدیور . « لذت عقلیه
اک صوک درجه ده کی لذت در لذت حسیه یه قصر ایدر نلر لذت حسیه یه نظراً لذت عقلیه بی
داها عادی کورنلری تمامیه رد ایدیور ، اک صوک درجه ده کی لذتی ده نفس مطمئننه ک [۱]
حق اولی بیلیمه سیدر . دیور . یکریمی بشنجی فصدده اون آلتنجی فصی ایضاح ایدیور .

۲۶، فصل — فارابی یکریمی آلتنجی فصدده « الله معشوق لذاته در » دیور .
فلاسفه الله حقنده عاشق و معشوق دیمکده بر محذور کورمدیلر . هر جمال ، بهاء ، کمال

[۱] یا ایها النفس المطمئنة ارجعی الی ربک راضیه مرضیه .

[۲] ماهیت، صور عقلیه در . تحقق اعتباریه ذات و حقیقت ، تمین و تشخص اعتباریه هویت
منی الیر هویت وجود خارجی معناسنده قولانیلیر . فارابی بورایه وجود خارجی معناسنده قولانیور .

کمال صاحبک محبوب و معشوقی در . جناب حق ایسه کمال و بها و جماله صوک درجه ده در . ذاتی ادراک ایتمه سی ده ادراکاتک اتم و اکمل و اقواسیدر . ادراک اتم و اکمل و ادراک اولونان ذات ده صوک درجه ده خیر اولور سه عشق پک شدتلی اولور . ارتیق ذاتی ینه ذاتک اک بویوک عاشق و معشوقی در .

۲۷، ۲۸ فصی — یکر می یدنجی فصدہ « حق مشاهدہ ایدن » اصلا اوندن آریله ماز ، آریله ده آنجا عجزندن ناشی آریلیر . مکرکه دونوق ، سونوک ، بر کیمسه اولسون ، یکر می سکزننجی فصدہ کوک ، یر ، صو ، یاغمورک هپ جناب حقہ عبودتلینی اظهار ایتدکری بیان ایدیور .

۳۲، ۴۰ فصی فارابی بو فصلرده اسلام فلسفه سنه مخصوص اولوق اوزره نبوتدن بحث ایدیور . نبوتی نظر فلسفی ایله ایضاح ایدیور . نبوت روحنده قوه قدسیه سی بولونان ذواته مخصوصدر . پیغمبرده اوچ شرط بولوناجق : ۱ - ملائکه کی متخیله اوزره مشاهدہ ایدمک اوندن کلام اللهی ایشیده جک . ۲ - جبلت و عاداتدن خارج معجزه لر کتیره جک . ۳ - آینه روحی پاس دو تمایاجق ، لوح محفوظده اولان شی اوکا منتقش اولاجق ، جوهر نفسک صفاسی مبادی عالییه شدت انصالی سببی ایله هیچ بر کیمسه دن اوکر نمکسزین ، چالشمق سزین مغیباته مطلع اوله جق . قیصه سی قوای نفسیه سی ، برنجی شرطه کوره قوه متخیله سی ، ایکنجی شرط موجبجه قوه ارادیه سی ، اوچنجی شرط موجبجه قوه مدرک سی درجه کمالده بولوناجق .

فارابی تمامیه بو فصلرده شرائط مذکوریه اشارت ایدیور ، ملائکه حقنده صور علمیه در ، کندیسندہ نقوش بولونان الواح و یا علوم بولونان صدور کی دکیلدر ، بلکه علوم ابداعیه در ، ذواتیه قائمدر ، امراعلایی کورور ، کوردیکی ده هویتلرنده منطبع اولور . روح قدسیه یقظه ده ، روح بشریه رؤیاده اوکا ملاقی اولور . آرارنده خطاب واقع اولونجه حس باطن و ظاهر یوقارییه منجذب اولور ، ملک ، اوکا متحمل اوله جنی بر صورتده تمثیل ایدر . ملکی ، صورتندن باشقا بر صورتده کورور ، کلامنی ایشیدر . وحی روح انسانیه بلا واسطه ملکک مرادندن بر لوح در ایشته بو ، کلام حقیقی در . وحی اولونان ذاته برنوع بایغینلق حامل اولور .

فارابی نک سوزلرندن آکلاشله جنی اوزره نبوت برخاصه نفسیه اولویور ، کسبی اولویور ،

صفاء جوهر، زکاء فطرت کی استعداد ذاتی، انقطاعات، خلوات، مجاہدات کی شرائطہ محتاج اولویور۔ قوای ثلاثہ نفسیہ سی درجہ کمالہ اولویور ملائکہ عقول و نفوس مجردہ اولوب نہ کورولور، نہ ایشیدیلیر۔ فقط کوریلان اشعال نورانیہ درکہ پیغمبر اونی نمندہ کورور، نفسنک خارجندہ کورمز۔ بوحالہ کورولان ملائکہ اشعال نورانیہ، ایشیدیلن کلام ینہ پیغمبرک نفسندہ احداث اولونان اصواتدر۔ رؤیادہ اولدیغی کی۔ قرآن رسول کریمک تصنیفی در فقط نفوس صافیہ دن صادر اولان کلام شریفدر۔

پیغمبرک قوہ متخیلہ سی اوقادار درجہ کمالہ اولہ جق کہ عقول مجردہ کندیسنه خطاب ایدوب منظوم و محفوظ سوزی یعنی واقعہ مطابق اولان معنارہ دلالت ایدن برکلام ایشیدہ جک۔ آرتیق کلام اللہ عقل فعالدن نفوس انبیایہ افاضہ اولونان معنادن عبارت اولہ جق۔

نبوتک کسی اولماسندن ناشی سهرودردی حلبی، ابن سبعین کی متصوفہ فلاسفہ نبوتی ایستہ مشلردی۔ بوتون اسلام فلاسفہ سی فارابی نک درمیان ایتدیکی بواصولہ موافقت ایتشلردر۔ فارابی نصوص حقندہ طریق تخیلہ سلوک ایتمکله انبیا، حقایقی اخبار ایتہ یور، بلکه امثال کتیریور۔ خاصہ نبوت تخیلدر۔ خطابات انبیا ہپ امور مخیلہ در۔ بونک اصلندہ ایکی تورک فیلسوفی اتفاق ایدیورلر ایسہدہ حد دانندہ پیغمبرک حقایقی بیلوب بیلیمہ مسندہ اختلاف ایدیورلر فارابی یہ کورہ بنی حقایقی بیلیمہ دیکندن فیلسوف کامل نبیدن افضلدر، فقط ابن سینا، اوکا موافقت ایدن ابن رشدہ کورہ مزیتی فیلسوفک بیلدیکنی مع زیادہ بیلیمکله، فیلسوفک یاپامایہ جنی برطریق ابلہ جمهورہ خطاب ایتمکله فیلسوفدن افضلدر۔ مشہور مبشر بن فاتک ایلہ شیخ اکبر محی الدین عربی بوبادہ فارابیدن متأثر اولمشلردی۔

۵۰ فص — فارابی اللنجی فصدہ لوح و قلمدن و قلمک یازماسندن بحث ایدیور۔ قلمک برآلت جمادیہ، لوحک مسطح دوز برشی، یازمانک بر نقش اولدیغی انکار ایدیور۔ قلم ایلہ لوح روحانی برملکدر۔ یازمقودہ حقایقی تصویردر دیور: قلم امردہ اولان معانی بی تلقی ایدہر اونی لوحہ روحانی بر یازی ایلہ تودیع ایدہر۔ قضا قلمدن، قدر لوحدن منبعثدر۔ قضا واحد اولان امرینک مضموننی، قدر معلوم بر اولچود اثرہ سندہ تنزیلک مضموننی مشتمل اولور۔

۵۳ فص — فیلسوفقز الی اوچنجی فصدہ اسلام عالمندہ، خصوصاً اہل سنت ایلہ جہمیہ و معتزلہ آراسندہ شدتلی بر صورتدہ دہام ایدہکن غوغالی بر مسئلہ یہدہ باش اوریور۔ حق

رؤیت اولونابیلیرمی؟ اولونامازمی؟ فارابی نك بورؤویت جائز اوله بیله جکنی قبول ایدیور، معتزله یه قارشى کلیور .

۶۰،۵۵،۵۴ فصی — فارابی بو فصلرده صفات و احوال مختلفه کندیسینه محمول اولان موضوعدن، حق اولك موضوع ایله اختلاطدن موضوعك عوارضدن منزله اولدیغنی درمیان ایدیور .

۶۱ فصی — فارابی بوصوك فصده حقك نه یولده اول، و آخر اوله جغنی برقاچ وجه ایله ایضاح ایدیور . ازان جمله اول اولماسی هر موجود لغیره نك کندیسندن صادر اولماسی، آخر اولماسی هر بر طلبده غایه حقیقیه بولونماسی اعتباریله در .

۳ - عبره المسائل — ۳، ۴ مسئله موجودات ایکی قسمدر بری ممکن الوجود در که ذاتی وارلغنی ایجاب ایتمز، دیکری واجب الوجود در که ذاتی وارلغنی ایجاب ایدر ممکن الوجود غیر موجود فرض اولوناجق اولورسه اوندن محال لازم کلز [۱] وارلغنده علتدن مستغنی اوله ماز .

واجب اولونجه بغیره واجب الوجود اولور ممکن دایم بذاته ممکن الوجود، بغیره واجب الوجود در سلسله ممکنات الی نهایه دوام ایدوب کیده مز، موجود اول اولان واجبه منتهی اولور . واجب الوجود غیر موجود فرض اولونورسه اوندن محال لازم کلیر، وارلغنده برعلتی یوقدر، بغیره موجود اوله ماز او، اشیانك وارلغنی ایچنده سبب اولدر بو حالده موجود اولدر، بوتون شائبه نقصانن منزله در، وارلغنی تامدر ماده، صورت، فعل، غایه کی علتلردن بری در .

فارابی بوراده فلاسفهك التزام ایدوب درلودن ایضاح ایتدیکی امکان دلیلی وجیز بر صورتده بیان ایدیور بو دلیل بالاخره متکلمین طرفندن، اخذ اولونمشدر .

۵ مسئله فارابی بشنجی مسئلهده تنزیهاتدن بحث ایدیور : واجب الوجودك جسم کی ماهیتی یوقدر، جنسی، فصلی، حدی یوقدر، اوکا بر برهان یوقدر . بلکه او بوتون اشیایه برهاندر . بذاته وارلغنی ازلیدر، اوکا اصلا عدم طاری اوله ماز . وارلغنی بالقوه دکیلدر بولونماسی قابل دکیلدر بر حالدن دیکر بر حاله کچه مز، واحددر یعنی حقیقی ماسوا ایچین دکیلدر؛ تحیزی قبول ایتمز، جسم دکیلدر، مقدار، زمان، مکان، [۱] فلاسفه جدیده ممکنك عدمی بلا تناقض تصور اولونابیلیر» دیمکله فارابی یه موافقت ایدیورلر .

حالی یوقدر ؛ ذاتی ماسوادن دکیلدر . ضدی یوقدر ، خیر محضدر ، عقل محضدر ، معقول محضدر ، عاقل محضدر ، حکیمدر ، حیدر ، عالمدر ، قادردر ، مریددر ، جمال و کمال و بهاده صوک درجهدهدر عاشق اولدر ، معشوق اولدر .

۶ - مسئله — اشیانک کنديسندن صدوری قصد طریق ايله اولمادیغی کبی [۱] بالطبعده دکیلدر یعنی معرفت و رضاسی یوق دکیلدر اشیانک کنديسندن صدوری عالم بذاته اولماسندن وجودده خیره مبدء بولونماسندن ناشیدر علمی بیلدیکی بر شیئک وارلغنه علتدر اشیایی زمانی دکیلدر [۲] او ، بوتون اشیانک وارلغنه علتدر . یعنی اوکا وجود ابدی پی ورر ، اوندن مطلق صورتده عدمی دفع ایدمر یوقسا معدوم ایکن اوکا مجرد وجود ویرمش معناسنه دکیلدر [۳] واجب الوجود مبدءدر . ابداع وارلغی بذاته اولمایان بر شیئک وارلغنک ادامه سنی مبدءک ذاتندن باشقا بر علتله اتصال کسب ایتیه جک وجهله محافظه ایتمکدر .

کنديسندن صادر اولان ایلک مبدء عقل اولدر عقل اولده بالعرض کثرت واردر ، چونکه بذاته ممکن الوجود ، حق اول ايله واجب الوجوددر عقل اول هم ذاتی ، هم حق اولی بیلیر عقل اولدن باشقا بر عقل دها حاصل اولمشدر بوندهده کثرت بالعرضدر بوندن فلک اعلی ايله نفس حاصل اولویور ، بویله جه صرهمسیله عقول مجردده ، نفوس فلکیه ، افلاک میدان کلیور ، نهایت عقل فعاله منتهی اولویور . افلاکک عددی بیتیور ، عقل فعال بر جهتدن نفوس ارضیه (نباتیه ، حیوانیه ، انسانیه) نک وارلغنه سبب اولویور [۴] دیگر جهتدن افلاک واسطه سیله ارکان اربعه نک وارلغنه سبب اولویور .

بوتون عقول نظام خیری بیلیر .

۱۳ مسئله — حرکه محرك غیر متحرکه منتهی اولور محرك غیر متحرکک واحد اولماسی واجبدر ، اونده هیچ بر وجهله کثرت یوقدر .

[۱] متکلمین بوبابده شدتلی صورتده مخالفتده بولونمشلردی . متکلمین نظرلرنده اثر جناب حقندن قصد و اختیاره مستند اوله رق صادر اولور ایدی .

[۲] یعنی شیمدی ، یاری ، دون واقعدردیه بیلمز هپسنی تعقل طریق ايله بیلیر بوبحث بالاخره جنات حق جزئیانی بیلمز حالده متکلمین ايله فلاسفه اراسنده شدتلی بر صورتده نزاعی موجب اولمش ایدی .

[۳] بوبحث قدم عالمک تملیدرکه ینه متکلمین ايله یک شدتلی بر صورتده نزاعه سبب اولمشدی .

[۴] مبادئ الموجوداتده بوسطور نظریه سی واردر .

فارابی بوراده اول و آخر فلاسفه نك اثبات واجب خصوصنده التزام ایتدکاری حرکت دلیلنه تماس ایدیور .

۲۲ مسئلہ — فارابی بو مسئله ده عقلی روحیاتدن بحث ایدیور که بروجه آتی تلخیص اولونور :

- ۱ — نفس بوندن اول موجود دکیلدر ، افلاطون بوکا مخالفدر .
 - ۲ — نفس بر جسدن دیگر بر جسده ایتمز ، اهل تناسخ بوکا مخالفدر .
 - ۳ — نفس بندر آیرلقدن صوکره سعید ویا شقی اولور بو احوال نفوس ایچین متفاوتدر بوکا وجوب ایله مستحق اولور [۱] . بوندن ماعدا قدر وقضایه ده تماس ایدیور :
 - ۱ — هر اموره موفقیت الله ایله اولور .
 - ۲ — هر بر شی نه ایچین یارادلش ایسه اونک ایچین قولایلاشدیریلیر .
 - ۳ — عنایت الهیه هر شئی محیطدر ، هر کسه متصلدر .
 - ۴ — هر اولان شی قضا و قدر ایله در شرلرده کذا قضا و قدر ایله در شرلر کندیسنه شر لازم اولان اشیایه تبعاً واقعدر ، شرلر کائنات فاسدهیه واصل اولور شرلر بالعرض محمود اولور چونکه شرلر بولونماسه چوق خیرلر دائم اولماز .
- فارابی نك اولجه بیان اولوندیغی اوزره ارسطو ایله افلاطونی اصول مابعدالطبیعه ده بربرندن آیرمماسی بیان اولوندیغنه کوره فلسفه نك اسکندریه واسطه سیمله کلمه سندن ناشی نته کیم ازلیت ماده مسئله سنی ارسطو ایله افلاطونی برلشدیریور ایدی .
- بوئر ابن سینا ایله فارابی اراسنده بر فرق بولویور : فارابی یه کوره ماده بر چوق وسائط معنویه ایله اللهدن نشأت ایدیور فقط ابن سینایه کوره ماده اللهدن نشأت ایتمه مشدر .
- حالبوکه بو سوز دوغری دکیلدر ماده طامک مابه القوامی در . عالم ایشته بو ماده دن حاصلدر بو فنا عدم محضدن حاصل اولمامشدر .

فلسفه سیاسی

قوجه فیلسوف افلاطون کی فلسفه سیاسی سوپیور ایدی ، فارابی [۲] سیاسیاتده حکومت مطلقه روحانیه و دینی طرفداری اولوبور . التزام ایتدیکی رایه کوره انسانلرک برحکومت مطلقه سی ، وبر عقیده دینی سی بولونمالی . فقط فیلسوفنرک حکومت مطلقه سی ،

[۱] انتقاد فصلنده ذکر اولوناجغی اوزره فارابی نك بوراده کی سوزی دیگر اثرلرنده کی سوزه مخالفدر .

[۲] فاکولته مجموعه سی جلد ۵ صیفه ۲۶۲

هیچ ده او مولمادیغی حالده بر جمهوریت اعیانه تحول ایدیور. فیلسوف افلاطون کی، انسانلرک یاشامق ایچون بر جمعیته محتاج اولدقلرینی بر اصل اولمق اوزره اورتایه قویدقدن صوکره اک مکمل بر دولتک بوتون ارض مسکونی احاطه ایده جک بر دولت اولدیغی اخطار ایدیور. ارض مسکونده ایکی دولت بولونماسنی ایسته میور. فیلسوف مزطرفندن بوتون ارض مسکونک یکانه بر هیئت سیاسیہ آلتنه آلیناسی احتمالک بعض ذواتی تعجبه دوشوره بیلیر. بو کی تعجبلر بویله بر تصورک آنجاق اک یکی ترقیات نتیجه سننده بعض اذهاندن کچه بیله جکنی، بوخصوص ممکن اولماقوله برابر عالمده واقع اولاجق تکامل سیاسی سایه سننده آنجاق ایلریده ساحه ظهوره حقیقه جفی ظنندن نشأت ایدر. فقط مسئله بویله دکیلدر وقتيله رومالیر بوتون جهانی نفوذ سیاسیلری آلتنه آلمی امل ایدنمشر ایدی. قاتولیک کلیسا سننده ده بوامل وارایدی اسلام حکومتنده ده بو مقصد وار ایدی.

فارابی بوقادارایله اکتفا ایتیور، برشهرک مکمل بر صورتده نصیل تشکیل اولونا جغنی ده ایضاح ایدیور. تصور اتنده بعضی صافدرونلق اکسیک دکیلدر. بزه کوستردیکی مدینه، عقلا وامت فاضله طرفلرندن اداره اولونان برمدنیة فاضله، عزیزلر مملکتی در. بوندن ناشی بونمونه نك، عملی اوله رق تطبیقه قابلیت آزدر [۱].

فارابی نك نظریه سننده کی محاسنی آ کلامق ایچین، کندیسنک یاپدیغی کی، بونظریه یی عالمک عمومی حاليله اولچملی، عالم نصل جناب حقک حکم سبجانیسی آلتنده او یغون، دوزکون برکل ایسه، نصل یلدیزلر، تحت القمر اولان عالم بررینه باغلی ایسه، نصل بری بری آردندن کیدیور ایسه، نصل نفس ناطقه اولجه ایضاح اولوندیغی اوزره [۲] عقلک متعاقب اولان درجاندن مترکب ایسه، نصل انسانک بدنی قلبک ریاستی آلتنده متشکل برکل ایسه «مدینه» ده بو عالی نمونه لره مشابه اوله رق منتظم برکل اولمق اقتضا ایدر. مدینه ده عالی بررئیسک اداره ایتدیکی مراتب حکومت بولونا جق؛

فیلسوف مزک بومعلی رئیس ایچین ایسته دیکی اوصاف، حقیقه فاضله کورینیور. «هیچ برانسانک هیچ بروجهله ریاست ایده میه جکی بورئیس عالی مدینه کامله نك پیشواسی ورئیس اولدیغی کی بوتون معموره ارضک ده رئیس اولمیدر» [۳].

[۱] بارون قاررادوو

[۲] فاکولته مجموعه سی جلد ۵ صحیفه ۲۵۶

[۳] اراء اهل المدینه الفاضله

رئیس اون ایکی خصلتی جامع اولمالی :

- ۱ — اعضای تام اولملی
- ۲ — ای آ کلایشلی اولملی
- ۳ — حافظه سی قوتلی اولملی
- ۴ — ذکا و فطانت صاحبی اولملی
- ۵ — فصاحتی یو کسک درجه ده اولملی
- ۶ — تعلیم و استفاده یه محبتی اولملی
- ۷ — پرهیزکار اولملی ، « ییه جکینه ، ایچه جکینه ، اکلنجه سنه حریص اولمالی
- ۸ — دوغرولغی سوملی ، یالانچیلقدن ایکنملی
- ۹ — کبیرالنفس اولملی « کندیسنه شبهه ویره جک شیلردن چاکنملی ، طبعاً یو کسک روحلی اولملی »
- ۱۰ — زاهد اولملی « یاننده پاره نك و سائر اعراض دینویه نك اعتباری ، دگری اولملی »
- ۱۱ — عدالت و عادل کیمسه یه ، جور و ظلمدن واهلندن چه ننملی
- ۱۲ — عزم و ثبات صاحبی اولملی [۱] .

فی الواقع افلاطون کندی رجال حکومتی ایچین هان عینی خصائل ایسته یور . فقط فارابی افلاطون کی بوقادار خصائلک برنک آدمده اجتماع ایده جکندن شبهه ایتمکله بوشکلی ساده دلانه بر معرفتله شویله حل ایدیور [۲] . بو خصائل ، تک بر آدمده بولونمازسه بر قسمی برنده ، دیگر قسمی او برنده بولونورسه بوا یکی آدم مدینه ده رئیس اولور .

شاید خصائل مذکوره اوچ آدمده بولونورسه اوچ کشی مدینه نك باشنه کچر ، اکر داها فضله یه لزوم کوریلیر ایسنه اوقادار رئیس اولور . [۱]

ایشته بویله جه فارابی نك مسلك سیاستی بر جمهوریت اعیانه منجر اولویور ، فارابی نك فلسفه سیاسی سنده ده بر غایه تصوف واردر . چونکه مدینه فاضله نك غایه سی مدینه ده ساکن اولان نفوسه وفات ایتدکن صو کرا بر سعادت تأمین ایتکدر . [۲]

[۱] آراء اهل المدينة الفاضلة

[۲] بارون قارادووو

[۱] آراء اهل المدينة الفاضلة

[۲] بارون قارادووو

فارابی نك غایه‌لرینه نائل اولان نفوس فاضله‌بی بزه کوسترن فقره‌سینی نقل ایدلم :

« انسانلردن بر بولوك گوجوب بدنلری بوزولدیغی ، روحلری قورتولوب مسعود اولدیغی زمان دیکر انسانلر یرلرینه کچرلر واونلرک مقامنه قائم اولورلر . اونلر نه یامش ایسه بونلرده اونل یاپارلر بوايکینجی بولوكده گوجوب قورتولدقلری زمان بونی ترکیب ایدنلرده سعادت خصوصنده اولجه گوجوب کیدنلرک صره‌لرینه کچرلر . هرکس نوع ، کیفیت ، وکمیته کندی شیهی ايله برله شیر ، بونلر اجسام اولمادیغندن اجتماعلری هر نهیه بالغ اولورسه اولسون بری برینی صیقماز ، چونکه اصلا مکانلرده بولونمازلر . بونلرک بری بریله تلاق و اتصاللری اجسامک بری بریله تلاق و اتصاللری کی دکیلدر . بونلرک اتصاللری معقولک معقوله اتصالی کی در . نفوس متشابهة مفارقة [۱] چوغالوب بری بریله اتصال کسب ایدنجه هر برینک تلذذی پک زیاده آرتار . کندیلرندن صوگرا کلنلر کندیلرینه التحاق ایدنجه صوگرا کیلر اولکیلره تصادف ایتدکلرندن ، اولکیلرده صوگرا کیلرک اتصاللرندن ناشی متلذذ اولورلر . چونکه هر بری ذاتی تعقل ایتدیکی کی ذاتنک کیسنی ده تعقل ایدر آرتیق تعقل کیفیت آرتار . بو آرتمای کیفیت کاتبک افعال کتابته مداومتی ايله صناعت کتابت قوتنک آرتماسنه بکیزهر نفوسک یکدیگرلرینه تلاحق کیفیت هر برینک سعادتلرینک آرتماسی خصوصنده کاتبک کتابنده قوت وفضیلتی آرتیران افعالیله متزایددر ، بو آرتمای کیفیت نامحدوددر . [۲]

هـ - طبیعیاتی

فیلسوفلرک طبیعیاته بارون قارادوور عطف اهمیت ایتدیور ، چونکه مقصدی فارابی دکیل ابن سینایی تدقیق ایتمکدر . عیون المسائلک [۱۰ - ۱۹] مسئلهلری هپ طبیعیاته عائددر . ایچلرندن شایان اهمیت کوردکلریمیزی تلخیص ایدیورز .

۱ - حرکه نك زماناً نه ابتداسی ، نه انتهایی واردر [۳] حرکت یالکیز بر محرک غیر متحرکه منتهی اولور .

۲ - مکان جسم حاوی نك تماس ایتدیکی جسم محوی نك سطحی در [۴]

[۱] فاکولته مجموعه‌سی جلد ۵ ، صحیفه ۲۶۵

[۲] اراء اهل المذنبه الفاضله - القول فی اتصال النفوس

[۳] سلسله حرکات ماضیده و آتی ده نامتناهی دوام ایدر .

[۴] اشراقین و متکلمین بوکا مخالفدر .

- ۳ — خلا و فراع یوقدر [۱]
- ۴ — جزء لایجزی یوقدر [۲]
- ۵ — بعد متناهیدر [۳]
- ۶ — حرکت متصله یوقدر، آنجاق حرکت مستدیره واردر . زمان ایشته بو حرکت تعلق ایدر [۴]
- ۷ — هر جسمک کنديسنه مخصوص بر مکانی واردر . جسم بسیط ایسه مکانی و شکلی بر درلو اولور . و متدیر اولور .
- ۸ — هر جسمک بر قوتی واردر .
- ۹ — انواعک اختلافنه سببیت . کنديسنده کی مبادینک اختلافی در [۵]
- ۱۰ — عالم بر تک کره اوله جق بساطدن مرکبدر .
- ۱۱ — خارج عالمده بر شی یوقدر که خلا و ملایی موجب اوله بیلسون .
- ۱۲ — فلکک طبعی بشنچی بر طبعدر . حار ، بارد ، ثقیل ، خفیف دکیلدر .
- ۱۳ — فلکک یاریلوب اونولماسی جائز دکیلدر . [۶]
- ۱۴ — فلکک حرکتی طبیعی دکیل ، نفسانی در [۷]
- ۱۵ — فلکک حرکتی شهوت و غضبدن ناشی دکیلدر آنجاق ماده دن مفارق اولان عقوله بکزه مک اولان شوقندن ناشیدر ، اجرام فلکیه دن هر برینک کنديسنه مخصوص بر عقل مفارقی واردر که اوکا بکزه مک مشتاق اولور . هر برینک معشوق خاصی واردر . هپسینک مشترک معشوقی اولدر .

-
- [۱] متکلمین ایله اشراقیین ، آرا لرنده بعضی مرتبه اختلاف بولونمقله برابر خلا و فراعی قبول ایدرلر .
 - [۲] جمهور متکلمین ایله آتوچی فیلسوفلر بوکا مخالفدر .
 - [۳] فیلسوف شهر ابوالبرکات بوکا مخالفدر .
 - [۴] متکلمین زمانه امر موهوم دیرلر ، قدماء فلاسفه یه کوره زمان مستقل بر جوهردر .
 - [۵] فارابی و موافقلری تمائل اجسامی قبول ایتدکلرندن انواعک اختلافی بویولده ایضاح ایدیورلر آتومی ، تمائل اجسامی قبول ایدن متکلمین انواعک اختلافی قادر مختاره اسناد ایدرلر .
 - [۶] متکلمین بوکا مخالفت ایدرک افلاکک خرق و التیامی جائز کورورلر .
 - [۷] مبدأ حرکت و سکون خارجدن کلهز ، اراده دن نشأت ایتزسه طبیعی اولور . حرکات نفسانیه اراده دن نشأت ایدر . افلاک عقل اول واسطه سیله حرکت کلسدر .

- ۱۶ — ہر بر فلکک قوہ محرکہ لری نہایت سزدر . فقط قوہ جسمانیہ لری متناہیدر .
 ۱۷ — کون وفسادک اصولی دورت مادہ در . حرارت ، برودت ، رطوبت ،
 یبوست ، فارابی نک طبیعیاتی بوتون فلاسفہ قدیمہ نک طبیعیاتی کبی بوکون قیمت علمیہ سنی
 غائب ایتمش ، مقامنی یکی فیزیقہ برافشدر .

۵ — انتقاد و تحلیل

فارابی نک بعضی طاشقین فکر لری اسلام عالمندہ شدتلہ انتقاد اولونمشدر . سلفیہ دن ،
 متکلمیندن ، فلاسفہ دن ، متصوفہ دن بر طاقم متفکر لری فیلسوف مزہ قارشى سئل سیف
 ایتمش لردر . بورادہ سلفیہ یی تمثیل ایدہن ابوالعباس ابن تیمیہ الحرانی ایلہ متکلمینی تمثیل
 ایدہن ابو حامد محمد غزالی دن ، فیلسوف شہیر ابن طفیل دن ، متصوفہ مشہورہ دن ابن
 سبعیندن بحث ایدہ جکیز .

۱ — ابوالعباس احمد بن تیمیہ الحرانی — اسلام عالمندہ خارق العادہ بر ذکا ، پک
 درین بر عرفان ، علوم عقلیہ و نقلیہ دہ احاطہ کلیہ صاحبی اولان ، شیخ الاسلام عنواتی
 آلان احمد بن تیمیہ الحرانی علمیہ متناسب بر صورتہ متانت اخلاقیہ صاحبی ایدی ، فکری
 اوغورندہ حیاتی همان حبس خانہ لردہ کچیرمش ایدی .

نظرندہ یکانہ معیار کتاب وسنت ایدی . انتقادندن نہ متکلمین ، نہ متصوفہ ، نہ فلاسفہ
 قور تیلہ بیلیمشدر .

ابن تیمیہ ، فارابی نک عمومیتلہ نظریات فلسفہ سنی انتقاد ایتدی کی بالخاصہ نبوت نظریہ سنی
 انتقاد ایتمش [۱] ، معاد ارواح حقندہ کی متناقض فکر لری اورتیہ قویمش ایدی [۲]

ابن تیمیہ فارابی نک اوچ مخالف قولنی ایراد ایدیور : ۱ — اصلا معاد یوقدر . ۲ —
 معاد واردر . ۳ — نفس عالمہ ایچین معاد واردر ، فقط نفس جاہلہ ایچین یوقدر .
 ابن تیمیہ نک نظریات فلسفیہ ، خصوصاً نبوت نظریہ سنی حقندہ کی انتقادی اعتقاد
 وقناعت اختلافندن ناشیدر . بالطبع مخالف اعتقادہ بولانی درجہ سنے کورہ تخطئه ،
 تفسیق ، تضلیل ، تکفیر ایدہر . فقط معاد ارواح حقندہ کی انتقادی بویلہ دیکلدر

[۱] کتاب العقل والنقل

[۲] شرح العقیدة الاصفهانیہ .

دوغروودن دوغرویه فارابی یی تحلیل ایدرک تناقضلرینی اورتیه قویمیشدر. نته کیم بوانتقادده ابن طفیل وابن سبیین ده ابن تیمیه ایله بویولده انتقادده بولونیورلر .

۲ — ابو حامد محمد غزالی متأخرین متکلمینه بریول آچان کلام ، فلسفه ، تصوف ساحه لرنده آت اوینادان ، حجة الاسلام عنواتی آلان ابو حامد محمد غزالی فلاسفه بی دوشورمک ایچین « تهافت الفلاسفه » نامنده برکتاب یازمش ، یکریمی مسئله ده فلسفه نظریاتی مخالف کوره رک هپسینی بردن جرح ایتمش ، آنجاق اوچ مسئله ده فلاسفه یه قارشى پک بی امان داورانمش ایدی . غزالی فلاسفه نك باشنده فارابی یی کوریور ایدی .

غزالی نك تهافتی اندلسه واصل اولونجه فیلسوف شهر ابن رشد قرطبی تهافتی اسقاط ایچین تهافت التهافت نامیله برردیه یازدی . بوايکی تهافت متکلمین ایله فلاسفه نك استناد کاهلری اولدی . فاتح سلطان محمد زماننده بروسه لی خواجه زاده ایله علاء الدین اسود بو ایکی تهافتی تدقیق ایدرک اوچنجی دفعه اولمق اوزره برر تهافت یازدی لر ، بوراده غزالی یه داها زیاده یاردیمده بولوندی لر [۱]

۳ — عبدا الحی ابن سبیین — متأخرین متصوفه نك اک بنام بر سیامی اولان ، شیخ اکبر محی الدین عربی ایله اوموز اوپوشه ن مشهور ابن سبیین « افشاء الحکمة الالهیه » نده [۲] اوچ وجهله فارابی یی انتقاد ایدیور :

۱ — عقل هیولانی حقنده شک وتناقض ایچنده قالمیشدر .

۲ — نفس ناطقه حقنده شک ایچنده قالمیشدر . رطوبت نفس ناطقه یی کأن لم یکن می ایتمیشدر؟ یوقسا هنوز می حادث اولمشدر ؟

۳ — بقاء نفس حقنده اعتقادی درلو درلودر .

ابن سبیین بوندن صوکر ا کتابلری حقنده شویله دییور : فارابی نك اک چوق تألیفاتی منطق حقنده در ، کتابلرینک هپسی یتمش بشه بالغ اولویور . ایچلرنده دوقوزی الهیات حقنده در .

بوندن ا کلاشیلور که ابن سبیینه بالغ اولان کتابلر بوقادار اوله جق .

ابن سبیین داها صوکر ا فارابی حقنده تقدیر کار سوزلرده صرف ایدیور : بو ذات

[۱] غزالی ، ابن رشد ، خواجه زاده نك تهافتلری هپ بریده اوله رق مصرده ، علاء الدین اسودک تهافتی ده آیریمجه هندده طبع اولونمشدر .

[۲] سلیمانیه اوقاف کتبخانه سنده یازمه برنسخه سی واردر .

فلاسفه اسلامیہ نیک الزیادہ آ کلایانی، علوم اوائلی اک زیاده قاورایانی در. بونده فیلسوف یالکز اودر، باشقاسی دکیل... فارابی ایرمش، محقق اولدیغی حالده وفات ایتشد. ذکر ایتدیکم شیلرک هپسی کندیسندن زائل اولمشدر. قولاً و عملاً اوکا حق ظاهر اولمشدر.

ابن سبعین فارابی بی بویله تقدیر ایتدیکی حالده ابن سینایی هیچ بکنمه یور یالیزجی، سفسطه جی، طنطنه سی چوق، فائده سی آز بر آدم کوسته ریور. فلسفه مشرقیه ایردیکنی زعم ایدیور. نه کزر! او، بالچیق پیکارنده در. کتابلرینک پک چوغی افلاطون کتابلرندن تألیف اولمشدر، سفسطه دن عبارتدر. کندنده اولانلر برشیئه یاراماز، سوزی شایان اعتماد دکدر. کتابنک اک اعلاسی شفاسی در، اونده چوق خلطیات وارد.

ابن رشد حقننده شویله سوزلر صرف ایدیور: ارسطویه مفتوندر. همان همان محسوسات، معقولات اولاده بیله تقلید ایده جک درجهیه وارمشدر. تألیفاتنک پک چوغی ارسطو سوزلرنددر. یا تلخیص ایدر ویا اونکله برابر کیدر. حد ذاتنده بو آدمک قوی قیصه، بیلکیسی آزدر، مدرک دکیلر. شوقادارکه ای برانساندر. فضولیلکی آزدر، منصفدر، عجزینی معترفدر. کندیسنه اجتهادنده اعتماد اولونماز، چونکه ارسطو مقلدی در.

۴ - ابن طفیل - اندلس فیلسوفی ابن طفیل حی بن یقظان [۱] رساله سنی شویله انتقاد ایدیور: اونسرک بزه کلان کتابلرینک اک چوغی منطق حقننده در. فلسفه اولاده شک و شبهه سی چوقدر: الملة الفاضله اولدکن صوکر نفوس شریره نیک بی نهاییه المردده بولوندیغنی اثبات ایتدیکی حالده سیاست مدنیده عدمه کیتدیکنی، آنجاق نفوس کامله نیک باقی اولدیغنی تصریح ایدیور. اخلاق کتابنده سعادت انسانیه نیک آنجاق بوداردنیاده اولدیغنه قائلدر. بونک عقبنده بوندن باشقا نه دیمش ایسه هندیاندر، خرافه در دیور. فارابی نیک بواعقادی خلقی بوتون رحمت الهیه دن مأیوس ایدر، فاضل ایله شریری بررتبه ده طوتویور. چونکه ده هپسی ده عدمه کیدیور ایشته بوسویله نه میه جک درجه ده برسوزدر، تلافیسی قابل اولمایان برخطادر. بوندن باشقا نبوت حقننده سوء اعتقادنی تصریح ایدیور، زعمنجه خاصه نبوت تنجیل اولوبور، فلسفه بی نبوته ترجیح ایدیور، داها بر چوق سوزلر وارد که ایرادینه لزوم یوقدر.

[۱] رساله سی مصرده طبع اولونمشدر.

ابن تیمیہ ایله ابن سبعین و ابن طفیلک مشترک صورتده ایراد ایتدکلی اعتراض ایله
ابن سبعینک آریجه ایراد ایتدیکی اعتراض حقیقه فارابییه وارد اولور .

فی الواقع فارابی نك ابدیت روح حقنده فکری قطعی دکیلدر . اخلاقه دائر قلمه آلدیغی کتابده
نفوس خبیثه نك عذاب ابدیده قاله جغنی بیلدیرر . سیاست المدينه ده ایسه بورو حلقه عدمه کیده جگنی ،
یا لکنز ارواح کامله نك نعمته نائل اوله جغنی تصریح ایدر . ارسطونک اخلاق کتابی
شرح ایدر ایکن انسان ایچین خیر اعلی یا لکنز بو داردنیادهدر ، باشقه عالمه دائر روایت
ایدیلن شیلر اویدر مهدر ، ماصالدردیر . فارابی نك اثرلری منتظم و آهنگدار دکیلدر ، ناقص و یا
مغلق یازلمشدر . فارابی نك جوال فکری بوحالاری کوستریور .

آرتیق بونلره تناقض دیمکدن ایسه تکامل دیمک داها دوغرودر . اک صوکر اکی
یازیلری شایان اعتماددر . ابن سبعینک شهادتی کافیدر . قولاً و عملاً حق ظاهر اولونجه
فارابی نك منحصراً عقله استناد ایدن فیلسوف دکیل تصوفک درین گوشه لرینه طالمش بر
فیلسوف اولدیغی بللی اولور .

نبوت مسئله سنه کلنجه یوقاریده بیان اولوندیغی اوزره بومسئله کندندن صوکر اکلان
فلاسفه جه اساس اوله رق قبول ایدلمش یا لکنز نبی نك حکمت نظریه بیلمدیکی حقنده کی
وضع ایتدیکی اساس ابن سینا ، ابن رشد ، ابن تومرت و موافقلری طرفندن رد اولونمش
آنجا ق مصرلی مبشر بن فاتک فارابییه موافقت ایتمشدر . شیخ اکبر محی الدین عربی نك
فصوصده کی خاتم اولیانک خاتم انبیادن افضلیتی مسئله سندده فارابی نك ایزی واردر .

ایزمیرلی

اسماعیل صفی